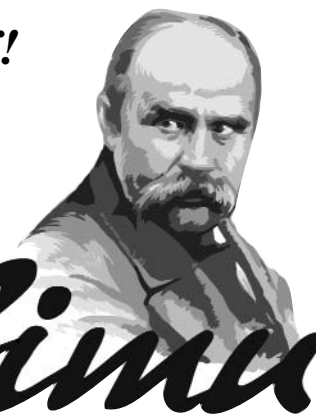

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протівими

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

11 (596), 17–23 березня 2011

Річка в степу

Фото Олеса Дмитренка

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Любов ГОЛОТА

14 березня Віктор Янукович наказав урядовцям регулювати ціни на борошно та бензин в Україні. Якщо спривізувати цей “посил во благо народу”, то він означає, що кожен із нас ще може сподіватися на шматок хліба і пересування країною, хоча й не на далекі відстані. На фоні японської катастрофи — природно-стихійної і техногенної — це не так і мало. Але, коли вслухатися в коментарі зарубіжних спеціалістів, які все частіше порівнюють японську трагедію з Чорнобилем, що за двадцять п’ять років аж ніяк не став меншою загрозою не лише українцям, а й світовій спільноті, то навіть стрімка весна не додає оптимізму: ми живемо в бідній, неблагополучній країні. І наш Чорнобиль страшніший, ніж аварія на японських атомних станціях. Японський прем’єр-міністр звернувся до своїх громадян із закликом об’єднатися і гідно протистояти біді, що випала їм і їхній країні, аби за кілька важких років зліквідувати її наслідки, повернути Японію на ті позиції, які вона утримувала ще кілька днів перед тим, коли хвилі цунамі і здвиги землетрусу не залишили тисячам тисяч нічого з ознак благополуччя і стабільності, вибудовуваних японцями від часів Другої світової... Нічого, крім сили духу. Крім відчуття причетності до національної і державної спільноти. Від усвідомлення власної відповідальності за існування Японії — наперекір стихіям і трагічним втратам у власних родинях. Я не порівнюю Україну з Японією. Це було б занадто. Але я порівнюю ті, квітнево-травневі дні 1986 року, коли в Чорнобилі вибухнув реактор, і сьогоднішні, березневі 2011-го, коли другий і четвертий блоки

ГОВОРИТИ СЬОГОДНІ

Фукусіми-1 викинули перші порції радіоактивного водню. Одразу ж було оголошено про створення 20-кілометрової зони і евакуацію 500 тисяч населення. Інформаційна відкритість японської влади зробила їхню нуклеарну катастрофу проблемою всього світу в режимі он-лайн. А ми, українці, тоді, — в травні 1986 року! — дивилися по телевізору бадьорі репортажі про те, як в Макарівському районі колгоспники рвуть зелену цибулю для киян і слухали запевнення міністра охорони здоров’я про нашу абсолютну безпеку...

Нині відомо, що саме в ті дні від радіаційного опромінення загинуло 50 чорнобильців. Згодом до них додалося ще 200 тисяч людей. Це — смертніки нашої катастрофи. Скільки уражених страждальців в Україні жило і живе нині? — Цифри щороку змінюються. Незабаром ми їх почуємо — до двадцятип’ятиріччя чорнобильської техногенної аварії готують всесвітню конференцію. Підозрюю, що одна із її тем — що нині робити із накриттям-саркофагом, який уже майже нічого не накриває. Там, біля укриття, випромінювання — 20 рентгенів на годину. Які показники лічильників на даху — знають спеціалісти. Ті, які працюють за дві три тисячі гривень місячної зарплати, ті, які могли б просвітити наше суспільство, що ігри “з мирним атомом” і бездумний технічний прогрес однозначно не приводять до щастя і благоденствія. Після нашої трагедії Японія однією з перших допомагала Україні, нині Україна заявила про готовність надати допомогу японським спеціалістам, але поки що, крім

подяки посольства, Японія ніяк не зреагувала на запропоновану допомогу.

Всім серцем бажаючи японцям здолати їхню бідку, вчитуючись у коментарі вчених, які припускають, що землетрус в Японії викликала взаємодія накопиченої в недрах Землі напруги та сила тяжіння нині максимально наближеного до нашої планети Місяця, а також критичної маси інших чинників, які сейсмологи пояснити сьогодні не можуть, думаю — хай пробачать мені читачі деяку містичність — про те, чи здатні ми, українці, протистояти так само стоїчно й організовано нашій техногенній катастрофі, яка нікуди не поділася? Чи розуміємо, що існує та сила, яка в одну мить стирає розумілі людські заміри протистояти Богові і Природі, наперекір їм будувати — чи то нові атомні станції чи нові країни, не будуючи і не укріплюючи дух людини, не зміцнюючи божистість її природи. Можливо, термін “духовний Чорнобиль” у нас з’явився саме тому, що “цивілізація” і “культура” поняття ідентичні? Все більше переконуюсь, що традиція сильніша у своїй випробуваній віками простоті від блиску й грому авангардистських витівок зірок-одноденок третього тисячоліття. “Хліб і видовища” добрі для нестабільного, розхитаного суспільства, яке ставить насиченість товарами вище від любові й духовного здоров’я. Але ж для вічних цінностей вони не більше, ніж пил. Який, так само як і пил радіоактивний, людське буття руйнує немилосердно, перетворюючи суще покоління на, даруйте, гусинь, що об’їдає вічне древо роду, нації, народу.

Закінчення на стор. 4

ПРОСВІТЯНСЬКА ШЕВЧЕНКІАНА

2-3

НАШ ГІСТЬ АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО

6

ФЕОДОСІЙ ГУМЕНЮК І ЙОГО УКРАЇНА

9

КУРЕНІВСЬКА ТРАГЕДІЯ

12-13

ПІСНІ СТРАВИ З ЧЕРНІГОВА

15

ДУХОВНА КРИНИЦЯ

Уляна ВОЛКОВСЬКА
Фото Наталії АНТОНЮК

9 березня громадські організації, творчі спілки, партії провели численні заходи на вшанування Тараса Шевченка з нагоди 197-ї річниці від дня народження. Національно-патріотичні сили Києва зібралися ополудні біля пам'ятника Кобзареві.

«Сьогодні йдемо до святих для кожного українця місць, пов'язаних із пам'яттю великого сина українського народу Тараса Шевченка, бо Україна починається із Тарасового слова», —

звернувся до поважної громади поет, народний депутат Верховної Ради першого скликання, ведучий мітингу біля пам'ятника Кобзареві у Києві Володимир Шовкошитний.

Делегації від Української народної партії, Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, Конгресу українських націоналістів поклали квіти у вінок пам'яті Тарасові.

Голова Української народної партії Юрій Костенко: «Шевченко для кожного українця є духовним батьком і нашим одвічним поведирем, до якого приходимо з пи-

танням, коли нарешті у своїй хаті, на своїй землі буде своя правда і сила, і воля. В Україні, на превеликий жаль, через 20 років незалежності немає справжнього українського господаря, з року в рік усе більше проблем навколо української мови, культури, історії. І так буде доти, доки українська влада не базуватиметься на українських національних інтересах. У Тарасів спосіб можна бути сильними, і вільними, і гордими у світі. В Україні можна навести лад, спираючись на його пророчі слова».

На мітингу висловив свою позицію голова Конгресу українських націоналістів Степан Брацунь: «Сьогодні ми бачимо, що між народом і владою велике провалля. Ми повинні, озброївшись словами Шевченка, йти у народ, допомагати йому зрозуміти чин борців за волю, крок за кроком відстоювати українську мову та державність».

Кінематографіст, лауреат Національної премії імені Т. Шевченка Леонід Мужук наголосив, що нині найважливіше завдання — повернути Україні інформаційний і культурний

простір: «Важливо, щоб у нас було українське кіно, українське телебачення, а на українському телеекрані був присутній образ Тараса Шевченка, — не вигаданий, а той, яким він є насправді, який збирає нас тут».

Громада слухала виступи Кобзарів, гурту «Сад», хору «Гомін».

Вдася й просвітянський літературно-мистецький вечір «Вінок шани Кобзареві від молоді» у Київському міському будинку вчителя. Участь у святі взяли молодіжні та дитячі художньо-мистецькі колективи. «Ми завжди будемо йти до Тараса Шевченка як до духовної криниці, щоб набратися сил і духу», — привітав усіх із святом заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка Микола Нестерчук, вручивши нагороди від іме-

ні Товариства учасникам святого дійства.

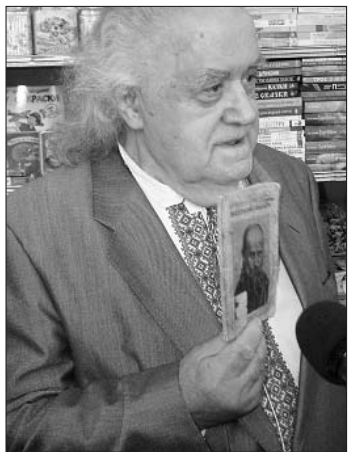
Пісня «Тарасова весна» у виконанні Народного камерного хору «Жайвір» зі Львова наповнила залу піднесеним настроєм. Запам'яталися й виступи юних співаків Софійки Марисенко («Якби мені черевички»), Романа Грабовенського («Родина»), зразкового дитячого хореографічного колективу «Зернятко» з композицією «Братик і сестричка». Пісню «Рече та стогне Дніпр широкий» виконав ансамбль сопілкарів середньої школи № 9 Оболонського району м. Києва.

Особливого глибокого настрою додала бандура — пісня «Думи мої» пролунала у виконанні просвіт'янина Віталія Мороза. А заключним акордом вечора прозвучав Хор народної пісні «Надія».

ЧЕРНІВЕЦЬКЕ ОБЛАСНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ВУТ «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ІНФОРМУЄ

***
150-у річницю від дня смерті Тараса Шевченка Буковина зустріла непересічною культурною подією — репринтним перевиданням унікальної книги — «На столі 50-х роковин смерті Тараса Шевченка». Цьому виданню — 100 років. Воно було здійснене Комітетом з упорядкування Шевченківських свят у Москві.

Презентація перевидання відбулася в книгарні «Художня книга» за участі колекціонера, заслуженого майстра народної творчості України, лауреата обласної премії імені Георгія Гараса, власника значної колекції рідкісних книг і предметів, пов'язаних із Великим Кобзарем Івана Снігура.

Розмова за участі голови правління обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка Остапа Савчука, заслуженого працівника культури України Тадея Сулятицького, про-

фесора, доктора філологічних наук, завідувача кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, автора передмови до перевиданої книги Володимира Антофійчука, поетеси, члена Національної спілки письменників і журналістів України, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата багатьох літературно-мистецьких і журналістських премій Тамири Севернюк і начальника управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю Ганни Мальони торкнулася важливих не лише для Буковини проблем, зокрема, книговидання.

Начальник управління з питань внутрішньої політики та зв'язків із громадськістю обласної державної адміністрації передала для студентів філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича книги, видані за фінансової підтримки обласної влади, зазначивши, що з 2005 року функціонує комплексна Програма розвитку інформаційної та видавничої галузей області, в межах якої надається фінансова підтримка для видання творів місцевих авторів. Зокрема за минулих п'ять років надано фінансову підтримку для випуску творів 180 місцевим авторам на суму 1223, 1 тис. грн. Бібліотечним закладам освіти й культури області для поповнення фондів безоплатно передано книги на суму близько 770 тис. грн. Упродовж минулого року фінансово підтримано 14 видань на суму майже 180 тис. грн. Кра-

йова влада, за її словами, і надалі сприятиме виданню соціаль-но значущих книг.

***
Із-поміж низки заходів, які були приурочені до відзначення Шевченківських днів, яскраво виокремився літературно-мистецький вечір під назвою «На шляху до Шевченка», що відбувся у Чернівецькій обласній філармонії. Це спільний проект Чернівецької обласної філармонії та Чернівецького академічного обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської. Актори театру, солісти і музиканти філармонії інсценували уривки із найвідоміших творів Кобзаря. Вірші Тараса Шевченка у поєднанні з музикою звучали особливо і проникливо. На сцені лунали уривки із найвідоміших творів Шевченка. Також актори відтворили віхи життя поета. На заході було чимало присутніх. Більшість із них зазначають, що творчість Шевченка відіграє значну роль у їхньому житті. Організатори вважають, творчий експеримент за участю в одному мистецькому вечорі акторів театру та музикантів філармонії вдася, тож і надалі проводитимуть такі заходи.

***
150 років від дня смерті Тараса Григоровича Шевченка вшанували у столиці Буковини пам'ятним мітингом-реквіємом. У заході взяли участь перший заступник голови облдержадміністрації Георгій Галиць, керівники представницької та ви-

конавчої влади області й міста Чернівці. У театралізованому виступі твори Кобзаря виконали відомі буковинські колективи та виконавці. «Не можливо уявити Україну без славетного імені Кобзаря, а українську культуру без Тарасового слова. Все життя Шевченко жив думою про Україну».

Для поета власна доля, особисте щастя було у долі й щасті рідного народу», — зазначив у своєму виступі Георгій Галиць. За його словами, поезія Тараса Шевченка завершила формування української нації, а сьогодні Слово Кобзаря стоїть на сторожі української душі, об'єднуючи наш народ у благородній справі збереження осердя українськості й розбудови власної держави.

***
Біля пам'ятника Кобзарю у Вижницькій районній державній адміністрації та районної ради, депутати, представники установ та організацій, національно-культурних товариств, громадських, політичних організацій, релігійних громад краю поклали квіти та вінки до пам'ятника. Митці районного будинку народної творчості й дозволили спільно з учнями Вижницької школи імені Юрія Федьковича підготували літературно-мистецьку композицію, в якій згадали і дитинство, і заповіт Тараса Шевченка.

У навчальних закладах та бібліотеках району відбуваються Шевченківські читання, творчі конкурси, мистецькі фестивалі.

РЕЗОЛЮЦІЯ ЗІБРАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ м. СУМИ З НАГОДИ 150-х РОКОВИН ВІД ДНЯ СМЕРТІ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

10 березня 2011 р.
300 осіб.

Місце проведення:
Сквер Тараса Шевченка,
м. Суми

Відзначаючи скорботну 150-у річницю від дня смерті Тараса Шевченка, ми, представники політичних партій, громадських організацій, широких кіл громадськості Сумщини, звертаємося до Верховної Ради України з вимогою визначити 9 березня державним національним святом — Днем Тараса Шевченка.

До Лауреатів Шевченківської премії всіх років: підтримати позицію лауреата Шевченківської премії 2011 року в галузі літератури Василя Шкляра з приводу негайної відставки відомого українського фоба Д. Табачника з посади міністра освіти.

Вимагаємо від міської влади нарешті вирішити питання про долю пам'ятника Тарасу, — роботи Івана Кавалерідзе, який було зруйновано в Сумах ще 1956 року. Від Сумської обласної ради та облдержадміністрації:

У містах і селищах Сумщини, де в 1845—1859 рр. перебував Тарас Шевченко — увічнити його ім'я у місцевій топоніміці, а також встановленням меморіальних дощок та інших пам'ятних, архітектурних, художніх, скульптурних форм.

Від імені учасників зібрання:

Голова Конгресу Української Інтелекції Сумщини **В. КАЗБАН**;
Голова Крайової організації Народного руху України **С. БУТЕНКО**

ЗА «СВЯТУЮ ПРАВДУ-ВОЛЮ...»

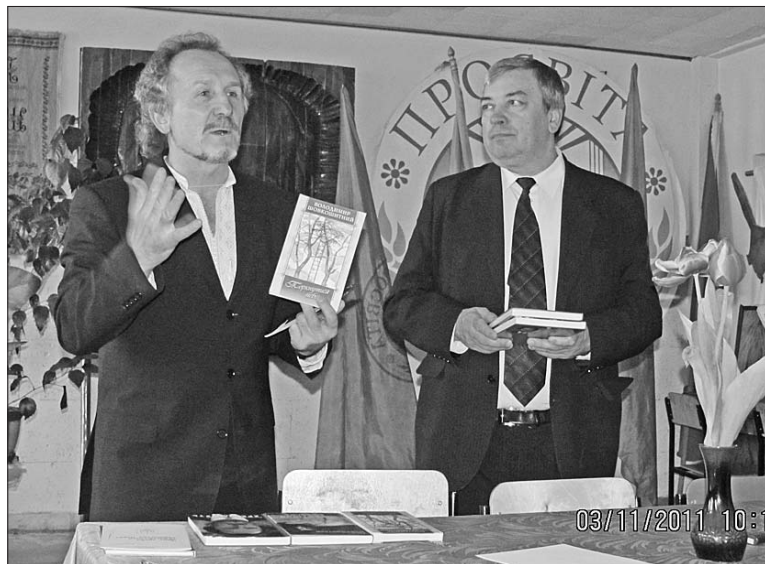
Як і все українство “в Україні та не в Україні”, патріотична громадськість Луганська 9 березня урочисто відзначила 197-му річницю від дня народження великого національного поета, художника, мислителя Тараса Григоровича Шевченка. Ініціатором і головним локомотивом святкових заходів стало обласне об'єднання товариства “Просвіта”, а розпочалися вони більш ніж за тиждень до знаменної дати.

Так, уже 1 березня у стінах Луганського національного університету, що вже понад сімдесят років носить високе Шевченкове ім'я, в рамках ювілейних заходів до 90-річчя ВНЗ було урочисто відкрито пам'ятник Кобзареві, майстерно виготовлений із білого мармуру знаним українським скульптором Миколою Шматком. А вже через день просвітяни університету спільно з кафедрою української літератури й методики її викладання (завідувачка — доктор філологічних наук, професор Віра Фоменко) організували й провели святковий концерт за участю студентів цього факультету.

Наступного дня в тому ж таки Шевченківському університеті зусиллями факультету української філології та Луганського обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” проведено V Регіональну студентську науково-практичну конференцію “Творчість Тараса Шевченка в контексті доби”, під час якої майбутні словесники-українознавці не лише з Луганська, а й Донецька, Полтави, а також студенти інших спеціальностей (серед них і курсанти Луганського державного університету внутрішніх справ) представили своє бачення найрізноманітніших аспектів творчості Тараса Шевченка, проблем шевченкознавчих досліджень кінця XIX — початку XXI сторіччя та значення постаті й поезії Кобзаря в піднесенні національно-визвольних устремлень українців і їхньої сьогоденної боротьби за утвердження національної державності й духовності.

5 березня у приміщенні Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти відбулася церемонія нагородження переможців і призерів обласного туру всеукраїнського учнівського конкурсу на краще знання української мови, участь у якій узяли провідні просвітяни краю — доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Олена Горюшкіна та член Правління обласного об'єднання ВУТ “Просвіта”, кандидат географічних наук, доцент Юрій Кисельов.

Одним із центральних Шевченківських заходів був обласний учнівсько-студентський конкурс “Іду з дитинства до Тараса”, який зібрав чимало учасників. Справді, до наших найменших земляків Тарас Шевченко приходив, за їхніми ж поетичними та прозовими творами, з родинного “Кобзарика”, який читають у дитинстві батьки, бабусі чи дідуся, з перших днів навчання у школі, коли вчителі розповідають про великого українського поета й митця Тараса Шевченка, і вже тоді, коли десь у старших класах усвідомлюють його як філософа, громадянина, пророка нації.

Володимир Шовкошитний і Володимир Семистяга

Творчий конкурс “Іду з дитинства до Тараса” завдяки старанням просвітян області відбувається на теренах Луганщини вже п'ятнадцять років. Цьогоріч він проводився за шістьма номінаціями: свої роботи — поетичні та прозові — про Великого Кобзаря надіслали з п'ятнадцяти міст і районів учні шкіл різних вікових категорій від восьми до сімнадцяти років. Розкрили свої творчі здібності юні художники, аматори декоративно-ужиткового мистецтва. А вже безпосередньо 9 березня свої таланти показували читці поезії Кобзаря, композитори та виконавці музичних творів на слова Тараса Шевченка. Участь у конкурсі взяли й студенти Луганського політехнічного коледжу та Луганського коледжу будівництва, економіки і права. А загалом участь лише у фінальній частині творчих змагань взяли до двохсот учасників — представників юного покоління луганців.

Проте дуже прикро, що недостатню активність виявили місцеві державні органи освіти: лише в половині районів і міст Луганщини освітянські управління дієво посприяли проведенню конкурсу на місцях. Як наслідок слабкої організації, на конкурс надходили недостатньо творчі, компілятивно-епігонські роботи, траплявся навіть і відвертий плагіат.

Ціла низка Шевченківських акцій відбулася 9 березня біля пам'ятника Великому Кобзареві, що в центрі Луганська. Вже давно повелося за сумною традицією, що перші керівники краю та обласного центру, з виходу яких починаються урочистості просто неба, нашвидкуруч, мовчки покладають вінок до підніжжя монумента й одразу ж ідуть собі геть. На жаль, не став винятком і цей рік: “батьки” Луганська та області, що всюди так багато говорять про “Україну для людей”, не знайшли часу для спілкування з людьми, які прийшли цього знаменного дня на площу, мов на прощу, до Тараса Григоровича. Прикро також, що не було цього дня біля пам'ятника Кобзареві студентів інших університетів Луганська на чолі зі своїми очільниками, крім справді національного, що носить горде ім'я Великому Кобзаря.

Після офіційної (покладання квітів високопосадовцями Луганщини) та напівофіційної (виступ студентів-шевченківців) частини свята ініціативу взяла на себе патріотична спільнота краю під ке-

рівництвом просвітян, провівши громадсько-політичну акцію — близько 50 осіб (а це немало, з огляду на далекий схід України та робочий час), що представляли різні партії й громадські організації (крім “Просвіти”, це — “Батьківщина”, КУН, “Свобода”, Українська партія, УНП, а також ОУН (д), “Луганці” та інші) зібралася на мітинг, щоб виразити свій протест проти антинародної, антинаціональної політики діючої влади. Слово на мітингу мали голова Луганського міського об'єднання ВУТ “Просвіта” Юрій Принь, представники ВО “Свобода” Сергій Коваленко, Олександр Кобзев, Микола Лисенко й Денис Шуліка, просвітяни Юрій Кисельов та Андрій Слюсаренко, які, проводячи продиктовані Шевченковим “Кобзарем” історичні паралелі, доводили його актуальність у наш час і невмирущість Тарасових закликів до боротьби за “святую правду-волю”.

На превеликий жаль, не обійшлося без провокацій: якесь молодик сам під час святкування на площі намагався роздавати

людям брудний пасквіль на Тараса Шевченка, складений кілька років тому луганськими українофобами, серед яких — колишній депутат Луганської міської ради, а тепер — міський голова одного з міст області. Свою “ложку дьогтю” додав і нинішній депутат обласної ради (голова профільної освітянської комісії !!!), ректор Луганського державного інституту культури і мистецтв Валерій Філіпов, якому вже давно не дають спокою геростратові лаври Бузини й Табачника. Цей колишній комсомольський ватажок, а тепер горе-педагог на державному телеканалі “ЛОТ” заперечував всенародну любов і шану до Тараса Григоровича, обзиваючи його “посередністю”, “містечковим поетом”, запевняв, буцімто в Україні немає власної високохудожньої літератури, закликав до зміни державних символів України, пропонуючи зробити державним прапором триколон, подібний до російського. По суті, цей виступ був явно антидержавницьким, і в будь-якій цивілізованій країні такий “промоуець” був би зігнорований суспільством.

Прикметно, що святкові заходи, присвячені Великому Кобза-

ривцю № 42 м. Луганськ Олександром Шевченком та проводиться на базі керованої нею школою в чотирьох номінаціях, триватиме до 17 березня. Вагому підтримку в організації та проведенні конкурсу-фестивалю надає обласне просвітянське об'єднання, а його голова Володимир Семистяга традиційно відкрив цей захід.

Окремий захід, присвячений Шевченковим роковинам, провела луганська обласна організація однієї з політичних партій національно-демократичного спрямування. Прикро писати про що чергову спробу розмежувати українських патріотів (яких так небагато на Луганщині!). Та й спосіб відзначення свята Великому Кобзарю — спалювання ляльки-зображення сьогоднішнього президента В. Януковича — навряд чи можна вважати вдалим. Тим більше, що це “на рівному місці” породило питання з боку міліції, яких можна було б уникнути навіть при цілком відвертому висловленні мітингувальниками у звичайний спосіб власної думки про суть сучасних подій в Україні. Не дивно, що спостерігати за цим “автодафе” прийшло якихось півтора десятка людей.

Просвітяни Луганщини переконані, що не дрібні амбіції окремих партійних лідерів, а загальне еднання суспільства навколо української національної ідеї здатне мобілізувати народ до рішучих дій, що спонукали б найвищу владу держави до зміни політичного курсу в український бік, а в разі її нерозуміння та відмови — до усунення такої влади й утвердження нових патріотичних провідників, що за ними “правда... слава і воля святая”.

Прес-центр Луганського обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка

Переможці конкурсу

реві, після 9—10 березня не закінчилися. Луганський міський шкільний конкурс-фестиваль учнівських колективів обласного центру “Іду з дитинства до Тараса”, ініційований директоркою середньої спеціалізованої школи-

ЛАУРЕАТИ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ НАПОЛЯГАЮТЬ НА ЗУСТРІЧІ З ЯНУКОВИЧЕМ

Лауреати Національної премії ім. Тараса Шевченка просять Президента України Віктора ЯНУКОВИЧА зустрітися з ними з нагоди 50-річчя заснування найвищої мистецької нагороди — Національної Шевченківської премії.

Про це йдеться у листі, який цими днями передано до президентської канцелярії.

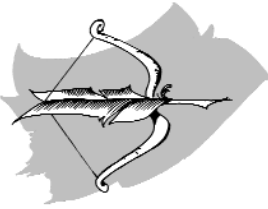
“Ми, українські письменники, художники, композитори, діячі театрального та оперного мистецтва — лауреати Національної премії імені Т. Г. Шевченка, ніні суцї в Україні, просимо Вас зустрітися з нами з нагоди 50-річчя заснування найвищої мистецької нагороди — Шевченківської премії”, — зазначено в листі.

Лауреати Шевченківської премії впевнені, що цей ювілей — добра нагода для обговорення нагальних питань. “Ми переконані, що в цей ювілейний час

Вам, Вікторе Федоровичу, є що нам сказати, як і нам є чим поділитися з Вами. Ми вперше звертаємося до Вас, пане Президенте, з таким проханням і твердо віримо, що Ви поставитеся до цього з розумінням. Тож чекаємо визначеного Вами дня зустрічі”, — зазначається в листі.

Зустріч із Главою держави ініціюють лауреати Національної премії ім. Тараса Шевченка, зокрема, Герої України: Левко ЛУК'ЯНЕНКО, Іван ДРАЧ, Ніна МАТВІЄНКО, Дмитро ПАВЛИЧКО, Марія СТЕФ'ЮК, Роман ІВАНІЧУК, Юрій МУШКЕТИК, В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ. Письменники: Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ, Іван БІЛИК, Василь ГЕРАСИМ'ЮК, Любов ГОЛОТА, Григорій ГУСЕЙНОВ, Анатолій ДІМАРОВ, Віталій ДОНЧИК, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Василь ЗАХАРЧЕНКО, Дмитро ІВАНОВ, Ігор КАЛИНЕЦЬ, Анато-

лій КИЧІНСЬКИЙ, Дмитро КРЕМІНЬ, Роман ЛУБКІВСЬКИЙ, Олесь ЛУПІЙ, Марія МАТІОС, Павло МОВЧАН, Володимир МОРИНЕЦЬ, Михайло НАЄНКО, Галина ПАГУТЯК, Петро ПЕРЕБІЙНІС, Степан ПУШИК, Степан САПЕЛЯК, Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ, Василь СЛАПЧУК, Леонід ТАЛАЛАЙ, Роман ТУРКОНЯК, Тарас ФЕДЮК, Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ. Художники: Анатолій ГАЙДАМАКА, Феодосій ГУМЕНЮК, Олександр ІВАХЕНКО, Василь ЛОПАТА, Іван МАРЧУК, Микола СТОРОЖЕНКО, Валерій ФРАНЧУК, Андрій ЧЕБИКІН, Володимир ЧЕПЕЛИК, Сергій ЯКУТОВИЧ. Діячі музичного мистецтва: Анатолій АДІЄВСЬКИЙ, Анатолій МОКРЕНКО, Мирослав СКОРИК, Євген СТАНКОВИЧ, а також актори: Богдан БЕНЮК, Лариса КАДИРОВА, Наталка СУМСЬКА, Анатолій ХОСТИКОВ.

Закінчення.
Початок на стор. 1

ГОВОРИТИ СЬОГОДНІ

І якщо суспільство позбавлене людей, які здатні бачити й озвучувати цивілізаційні загрози, що над ним нависають, то воно поволі стає приреченим. У своєму виступі на творчому вечорі в київському театрі Франка Ліна Костенко сказала про те, що Україна втрачає — втратила? — свою гуманітарну ауру. Їй щедро аплодували, серед присутніх було чимало політиків, які позиціонують себе з українською владою в Україні. Але чи почули?

Жодна із політичних сил в Україні не опирається в своїй діяльності на цивілізаційні українські здобутки. В їхніх програмах — щедрі обіцянки економічних перемог сьогодні, завтра, завжди, а культура, освіта — біжучим рядком, мовляв, є вони в Україні, де на одного громадянина чверть віку тому припадало майже двадцять виданих книг, а сьогодні — заледве півтори, і це при тому, що населення зменшилося на сім мільйонів! Освіта ж сьогодні — це міністр Табачник і його, м'яко кажучи, ризиковані реформи, далекі від магістральних шляхів світового освітництва. Студентські пікети і демонстрації, заяви, нищівні дослідження його писань і кар'єрно-політичних дрейфунів — вже не волення в пустелі, а биття лобом об глумливу владну

стіну, яка їх не почує, бо не слухає. Більше того, ми наче змінюємо цю одіозну фігуру, міфологізуємо її: мовляв, хто проти Табачника — той проти влади, проти Януковича. Наразі — ми за освіченість власних дітей і професійну підготовку спеціалістів, за українську науку, яка також здала свої позиції. Хіба українська влада мала б протривати цим устремлінням і студентів, і академіків? Хіба нічого не важить голос академіка Івана Дзюби, його досвід і його інтелект у нашому суспільстві? Хіба здевальвовано те, що проявляється як генокод, цвіт нації у цій Постаті? Невже владні вуха наглухо заліплени воском чи владі просто вигідно мати ось такого собі Табачника, на якого можна списувати все, що має антиукраїнські урядові прояви сьогодні, а Президент у нас — добрий і хороший?

Останнє підтвердження — лист письменника Василя Шкляра, автора роману “Залишились. Чорний ворон”, якого Шевченківський комітет 17-ма голосами визнав лауреатом Національної премії імені Т. Шевченка нинішнього року. Нагороду і рішення Комітету мав легітимізувати Указ Президента. Натомість в мережі майже одночасно з'явилися Указ, в якому ім'я номінанта з літератури від-

сутне, і його лист, який може прочитати, крім Президента, кожен охочий: “Хочу засвідчити Вам свою повагу і прошу Вас урахувати в Указі з нагоди нагородження лауреатів Шевченківської премії перенесення нагородження до звільнення з посади Д. Табачника...”

Очевидно, думає наївно громадськість, Президент між Шклярем і Табачником вибрав Табачника. Тим часом проблема вибору навіть не стояла, про що свідчить відсутність імені В. Шкляра в Указі та мовчання Голови Комітету Бориса Олійника. Нема в цьому документі й рядка про те, що “Він отримує цю премію, коли для цього настала пора”, як заспокоювала розбурхану громадськість Ганна Герман. Хіба можна бути лауреатом “по умовчанию” і хіба може бути мир після бойових операцій “по принужденню к миру”? Чому поява вартісного художнього твору в Україні супроводжується чимось подібним до бойових операцій із політичними звинуваченнями і вироками самоорганізованих трибуналів? Чому читачеві, глядачеві, виборцеві, врешті-решт, “впарюють” те, що приходить у гуманітарний простір зі скандалом, вискакує на підмостки напівпристойних презентацій чи з теле-шоу, половина з учасників

якого давно вже потребують психіатричної допомоги? Чому найманці-ведучі, хитро поблизкуючи очима з-під окулярів і покусуючи вуса, дозволяють собі глумитися над національними святинями? Хіба українські ведучі не здатні виокремити актуальні проблеми нашого суспільства, озвучити й розкрити їх без глумління, нищих скандалів і лексики, що внесена до словників сленгу й аргю? Чужомовні й чужодушні, вони й покликані для того, аби руйнувати оту гуманітарну ауру, яка кожному націю оберігає від державних катастроф.

Ми давно втратили свій інформаційний простір, наш духовний простір тяжкохворий, а суспільство насильно розділене й роздерте, роз'єднане перед тими викликами та бідами, які пред'являє йому природа, соціум, світова спільнота. Хіба це не є тими чинниками, які приводять до зсуву материкових пластів культури?

Українці поза власною цивілізацією, суспільство поза культурою. Чи почує воно отой заклик “об'єднатися і перемогти духовний Чорнобиль”? Не пробив ще урочий час для громадян України, які небайдужі до власної землі, долі, держави, у яких все впорядку із самоідентифікацією і українськістю? Знову

ждати кращих часів? Чи примусити владу говорити про національні проблеми вже сьогодні та об'єднати націю для їх вирішення негайно?

Нам дароване асоціативне мислення, ми можемо порівнювати речі, які, здається, порівнювати не можна: він відбувся, отой тектонічний зсув, оте відхилення духовної вісі, які поставили кожного з українців на грань духовного виживання. Духовні вартості не обмежиш, як ціну на хліб чи бензин. Тому їх девальвують. Лауреати Шевченківської премії звернулися до Президента із проханням про зустріч. Не впевнена, що вона відбусться в тому форматі, який потрібен для національного театру, кінематографа, книговидання, музейної справи, українознавства. Не обійти питання церковного розколу і наступу “русского мира”. Навряд чи можна промовчати про Національний музей-заповідник у Каневі і нав'язуване наймасовішими телеканалами ставлення до Тараса Шевченка. Врешті, про відсутність українського телебачення і животіння теле- та радіоканалів “Культура”. Про двомовність, яка втілюється зі швидкістю пожежі. То має бути відверта і болюча розмова, де нічого — крім правди. І відкласти її “до кращих часів” не випадає. Говорити і діяти треба сьогодні.

Любов ГОЛОТА

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Інститут літератури
ім. Т. Шевченка

ЧИ АДЕКВАТНО САМОМУ ШЕВЧЕНКУ?

У кожній цивілізованій країні (а під цивілізованістю варто розуміти орієнтованість державної політики на утвердження національної історії, мистецтва, одне слово, “гуманітарної аури нації”) місце поховання найвизначніших письменників є місцем духовного паломництва. Духовність у цьому контексті означає можливість відчувати момент емоційного піднесення над дійсністю абсурду, звільнення від психологічної втоми і катарсисне очищення від доторку до чогось вищого.

Місце пам'яті — це культурно-історична святиня, яка дає можливість нації пізнати себе. Для українців таким місцем, безперечно, є Канів. Шевченківський Канів. Музей-заповідник “Могила Т. Г. Шевченка”. Повернення до себе тут відбувається саме через долучення до діалогу з національною історією, через утвердження в собі національної гідності. Т. Шевченко — не просто “великий поет, революціонер-демократ”, як зазначено на плиті біля місця перепоховання, а й людина, яка витворила Україну у слові. До Шевченка України як політичного простору не існувало. Художні твори стали простором національної самоідентифікації для багатьох прийдешніх поколінь. У такому разі яким має бути державний, національний заповідник, який оберігає серце одного з найвизначніших українських мислителів?

Мені доводилося бувати в Стретфорд-на-Ейвоні в Церкві Св. Трійці, де покоїться В. Шекспір. Мені також випало бувати в останньому прихистку видатного шотландського поета Р. Бернса. Якими є ці місця пам'яті у Великій Британії? Що сьогодні вони дають британцям і мільйонам відвідувачів із усього світу? Чому мільйони “культурницьких паломників” прагнуть будь-що потрапити сюди?

Зрозуміло, що місце пам'яті — це певний географічний простір, на якому сконцентровано те, що може допомогти усвідомити історію й час митця, його життя і світогляд, усвідомити, в який спосіб художнє слово стало поштовхом до національного оновлення, відродження, до утвердження національної гідності. Насправді, шлях до великого починається з розуміння малих і простих речей. Місце пам'яті — це автентичний калейдоскоп життя людини, який судилося бути реформатором, творцем національної самостійності. Шевченко обрав українську мову, ідентифікуючи себе з Україною (Україною, Україною). На той час важко було говорити про українців, бо передовсім треба було окреслити межі “свого” національного простору. Була імперія, але імперська ідентичність для Шевченка стала неприйнятною, порожньою ідеологією, в якій захищалася національна свобода історичного вибору.

Якою сьогодні має бути дорога до Шевченка? Мабуть, адекватною самому Шевченку. А що можна нині побачити в Канівському заповіднику? Якою є експозиція в Музеї, що має допомогти нам віднайти Шевченкову Україну? Новий формат “Шевченка” в Каневі вражає технологічно піротехнікою, але тут стало дуже мало Шевченка.

У чому полягає справжня велич митця? У здатності бачити дрібниці рентгенівським зором. Шевченко бачив світ в унікальний спосіб, і, як сьогодні переконають мистецтвознавці, ця унікальність виявляється, зокрема, в його малярських роботах. Маленькі “портрети-медальйони”, які малював Т. Шевченко, — це майстерне відтворення

Фрагмент експозиції в музеї Т. Шевченка в Каневі

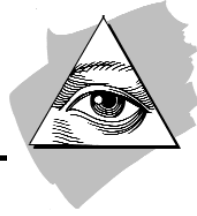
внутрішнього життя людини в усій психологічній палітрі (в мініатюрних роботах Шевченка — десятки відтінків). Геній бачив дрібниці, а тому світ його фантазії незбагнений, розмаїтий. Чи можна передати цю антикварну точність мистецького ока, якщо збільшити первісно мініатюрні роботи в десятки разів? Одрозуміти інший Шевченко, неохопний, монументальний, не настільки точний до дрібниць. Зрештою, теперішня експозиція навіть і не вказує, яким є масштаб збільшення. Ба більше: на теперішній експозиції взагалі можна знайти мінімальну кількість пояснень до експонатів. Або відвідувачі мають знати абсолютно все, або ж ця експозиція не допомагає відвідувачам наблизитися до Шевчен-

ка. Радше, поет має сприйматися як канонізований, гіпертрофований символ, монументальна ікона. Чим не продовження традиції радянського монументалізму?

Комп'ютерні технології, звичайно, — це по-сучасному. Різноманітні інсталяції, скажімо, прикрашають Британський національний музей у Лондоні. Проте інсталяції мають бути не просто витвором технологій, а й також містити концепцію, співмірну з творчим генієм Шевченка. Чи можна в одному залі виставляти поряд із графікою фотороботи? І, зрештою, чи ставили собі організатори нового “формату” для Шевченка, що вони хочуть сказати своїм відвідувачам, які прийшли в гості до Шевченка? Що і Шевченко може бути симулякром? Що автентич-

ність, родинність, теплота від справжності більше не можуть допомогти у вивченні Шевченка? Потрібно оцифрувати митця, зробити множинні копії, які мерехтять перед очима відвідувачів хаотично й непродумано? А чи є в Шевченка *непродуманість* як світоглядна чи ще якась категорія? Шевченко гранично точний і правдивий. Новітня виставка, послуговуючись надсучасними інсталяціями, зовсім забула про те, що місце пам'яті немислимо без автентики. В експозиції порушено історичний принцип, відображено далеко не всі періоди в житті Шевченка. В жодному залі немає чогось такого природного, щоб допомогло сприйняти кобзарську сутність поета. Чи можна уявити Париж без Ейфелевої вежі? Чи можна уявити світогляд Шекспіра без перебування в тому будиночку, де він народився, не маючи знань про місце народження та його батьків? А в нас, у Каневі, Шевченкова експозиція постає як муляж, за яким немає змістового наповнення. Перед нами мерехтять картинки без підписів, ми не бачимо автентичних речей із часу самого Шевченка. А книга відгуків перетворилася на книгу скарг, ніби в дешевій забайлівці. Відвідувачі залишають не слова вдячності, а енергетику розпачу й нерозуміння. Для чого породжувати атмосферу неприйнятності? Чи Шевченко має бути символом роз'єднання?

Звичайно, людину ХХІ століття у філософії визначають як суб'єкта без історії та без свого дому. Але чи варто й Україні долучитися до цієї сумної статистики? В будиночку Бернса можна відчувати родинну, теплу атмосферу. Таку саму теплу атмосферу в “Шевченковій хаті” в Каневі можна було відчувати колись... А тепер на вас дивитимуться величезні автопортрети й портрети без підписів, але вони можуть так і залишитися просто монументальними гігантами, за якими відвідувачам не вдасться розгледіти специфіку шевченківської душі.

УРОКИ ВЕЛИКИХ РОКОВИН

Володимир ПОЛИЩУК,
доктор філологічних наук, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси

Шановна врочисто-траурна громадо! Саме сьогодні мінає 150 літ із часу, відколи скінчив свій земний шлях Геній України Тарас Шевченко. І зовсім скоро міне стільки ж, як його прах покоїться на цій, певно, найвищій для всього світового українства горі.

Із 1861 року 10 березня для українців — день пам'яті Шевченка, і день цей за півтора століття, можна сказати, набув справжньої історичної ваги, склав дуже цікаву і промовисту сторінку різногранної Шевченкіани.

Я у своєму виступі зупинюся на судженнях двох вельми авторитетних шевченкознавців, близьких земляків Тараса Григоровича, народжених у колишньому Звенигородському повіті, — Сергія Єфремова і Василя Доманицького. Перший із них — автор більше 100 шевченкознавчих праць і статей, у т. ч. фундаментальних, а Доманицький — перший глибокий шевченкознавець-текстолог і впорядник першого наукового сформованого “Кобзаря”. Казатиму я про конкретне, актуальне саме тут і сьогодні: як ці два великі достояння писали про “великі роковини” — про день пам'яті Шевченка. Я й побудую свій виступ переважно у вигляді цитат із Єфремова і Доманицького, запропонувавши Вам, шановна громадо, проводити паралелі й асоціативно мислити на тему “колись” і “тепер”, звісно, зробивши необхідні корекції на сто з лишком літ, які минули від часу писань згаданих Шевченкових земляків.

28 лютого 1907 року Василь Доманицький у статті “Наші обов'язки до пам'яті великого поета” (газета “Рада”) написав: “Культурність нації в значній мірі виявляється в тому, як шанує нація своїх найкращих синів, апостолів правди і науки, діячів національного відродження. Коли прикласти цю міру до нас, то невелика честь і похвала нам випаде...”

За десять літ після сказаного В. Доманицьким Сергій Єфремов узагальнив, що “річниця смерті Шевченка є щорічним підбиттям підсумків національної роботи, культурним святом, яке дає привід оглянутися на пройденій шлях, підрахувати досягнуті результати і поділитись надіями щодо майбутнього. Ряд “роковин” починаючи з року, що настав за роком смерті поета, являє собою цілий ряд етапів, пройдених українським рухом, і їх крива, можливо, послужить у свій час цікавою історією українського відродження”. Хоча б ремарка до сказаного: хіба не показові фактичні заборони за комуністичних часів відзначення дня перепохоронання Т. Шевченка на Чернечій горі? А церковно-конфесійні заборони й міліцейське побище у травні 1991-го року? На іншому словословому полюсі — щорічні велелюдні маніфестації 10 березня і 22 травня в роки незалежності, організація яких щодали більше навіває тривогу, сум, обурення...

“26 лютого, день смерті Шевченка (за старим стилем — В. П.), — пише в іншій статті С. Єфремов, — з давнього часу був великим днем для нас, символом нашого національного відродження. В сей день прихильні до народу українці згадували першого великого борця за права народні “незлим, тихим, словом”, знаходячи в цьому національному святі і віру в живу силу ідей поетових, і надію на кращу будучину серед тяжких обставин сучасного життя”.

Привертають увагу і ті рядки зі статті С. Єфремова “Ножі в Шев-

За кілька днів до великого Шевченкового ювілею — 150-ліття з часу його смерті — мені було запропоновано виступити на урочисто-траурних заходах, які мали відбутися в день пам'яті Генія, 10 березня, на Тарасовій горі. Прийнявши пропозицію, обдумав тезу майбутнього виступу, гортав Шевченкові і про Шевченка книги. Тоді і зробив для себе певне відкриття — знайшов у недавно виданому збірнику “Шевченкознавчих студій” Сергія Єфремова, видатного науковця-літературознавця, академіка, близько 20 публікацій про відзначення роковин Тараса Шевченка — і дня народження, і дня пам'яті — на початку минулого століття, в роках 1900–1917-му. Перечитуючи ті статті С. Єфремова, зауважив, як гостро перегукуються численні спостереження й судження академіка з нашим часом, зі справою пошанування Тараса Григоровича і в день його народження, і в день його смерті.

Зізнаюся, що відверто скомпілював свій виступ із цитувань праць Сергія Єфремова, а також іще одного достойника — Василя Доманицького, звісно, сказавши про це і вклинивши поміж цитат власні ремарки “на злобу дня”.

Нижче всі ті цитати вміщую, але трохи розширюю власне “втручання” поміж них, скориставшись враженнями з цьогорічного, ювілейного дня пам'яті Шевченка на Тарасовій горі. Отже, — виступ, цитати і ремарки...

ченковій могилі” (1908), у яких повідано про зародження традицій “великих роковин”: “Надзвичайний і бучний похорон Шевченка, оті торжественні проводи його спершу з Петербурга на Україну, а далі з Києва до Канева, де на Чернечій горі наш Кобзар знайшов затишний куточок вічного спочинку, — викликали свого часу, як відомо, велике зворушення в народі. ...Навіть саму могилу зроблено святим місцем, і прості люди розбірали з неї землю на ліки від усякої слабості...”. Але ще більша мотивація уваги до роковин Шевченка в історії та, що дедалі глибше “виясняється велика вага Шевченка в історії людства, його безмірна заслуга перед цим світом: він став одним із проводирів до кращих днів великого народу, що потроху оживає і певне, ще скаже своє слово, покладе свою “лепту” в скарбницю загальнолюдської культури”.

Навдивовиж актуальними, певно, універсальними є й інші уроки Шевченкових роковин, хоч мають вони вже понад вікову історію. Їх змістова площина — і моральна, й організаційна. У статті “Шевченкові дні та “безперервні танці” (1908) С. Єфремов пише ніби і про наш час: “Роковини... зробились тепер явними маніфестаціями національного життя нашого, в яких бере участь сила народу.”

І разом з тим вони втратили багато на широті й безпосередності. На прилюдних, часто пишних улаштованих вечірках та концертах нема вже того побожного відношення до пам'яті Шевченка, зате багато єсть такого, чого не хотілось би на цьому світі бачити. Та це й не дивно: беруть у святі участь не тільки такі люди, що для них Шевченко служить національним прапором, а й такі, що холодно й байдуже ставляться і до самого поета, і до тих ідей, що зв'язані міцно з його іменем... Звідси й повстають такі випадки, які глибоко обурюють людей з побожними почуваннями до Шевченка”. Чи треба щось тут витлумачувати? Приклади кожен добре сам, на цій високій горі пробуваючи й переглянувши експозиції музею, з яких майже вихолощено національний дух.

Я майже щороку брав участь у відзначенні роковин Шевченка в тих чи інших “варіаціях”, і в селі, і в місті. У Черкасах — то вже понад чверть віку. Зовсім не маю ностальгії за комуністичною порою, та під враженнями стійкої тенденції на очевидне змістове і формальне виродження шевченківських пошанівних заходів (і це в Черкасах, столиці Шевченкового краю!) в незалежницькі роки, на вихолощення з них щирості, природності, самого Шевченкового духу й духу його поезії, мушу визнати, що “тоді” було все значно відповідальніше, організованіше, піднесеніше звісно, в контексті панівної ідеології). А в роки державності, за якимось страш-

ним парадоксом, спостерігається ота деградація. Незалежно від того, яка (чия) була влада. Мені, щопрому прихильникові ідеалів Помаранчевої революції (але не осіб, які скомпрометували чи зрадили ті ідеали), дуже прикро визнавати, що виродження в “помаранчеві” роки тільки прискорилися. Скрізь. Зокрема й на найвищій нашій вершині — Тарасовій горі.

Подивімося і подумаймо, кого ми шануємо там? Кому приділяється найбільша увага? Шевченкові? Та ні, перш за все найвищому чиновникові (або кільком) зі столиці. Всезагальна ієрархічна чиновницька метушня: де і як зустріти? Кого й куди вишикувати? Що, де, кому сказати? і т. д. Бо ж якщо десь у часі й просторі “прокол”, то чекай “генерального мордобиття” (читай “Сон” Шевченка). А Шевченко в цій метушній чекає й почекає, як і звідусіль зібрани, звезені люди. Незважаючи на погоду. Певно, Тарас Шевченко має бути щасливий від того, що високоповажний ім'ярек прийшов на його день народження чи на його могилу.

От і цього 10 березня, у 150-й рік пам'яті поета Ганна Герман на Тарасовій горі сказала, що Тарас Шевченко “радий” і “щасливий”, оглядаючи з високості Дніпро, Канів і всю Україну. Певно, він “радий” від російськомовної панахиди на його могилі, від майже цілковитої відсутності ЗМІ, від того, що в цей день на його могилі не пролунав його вірш, чи від тої “концертної програми” біля могили, далеко не завжди адекватної місцю й події...

І ще про одне з тієї ж морально-етичної площини. Коли ми всі гнівно обурювались зі всієї брутальної “бузинятини” щодо Шевченка, то певно, і не знали, що “відкриття” новоявленого кийського “шевченкознавця” давно пропахли нафтаїним духом і одержали цілком адекватні оцінки того ж Сергія Єфремова понад сто років тому. Оцінки ці мають глибокий, історично універсальний зміст. “Раз у раз, — пише вчений, — коло кожної великої людини ворухиться безліч всякої дрібноти, чіпляючись за голосне наймення, щоб разом, хоч контрабандою, прослизнути до “храму слави”. Та опріч цієї нешкідливої, хоч і вельми часом неприємної дрібноти, плазує тут чимало й простого людського гаду, що вже не про славу думає, а тільки використовує велике наймення для своєї нікчемної користі...” Більше того, у статті “Нечуваний ювілей” С. Єфремов іще конкретніше пише про хулителів Шевченка: “І от брудні люди, не розуміючи своєї справжньої в ювілейному поїзді ролі, з усієї сили клопочуться... Нема тієї дурниці, якої цими днями (ідеться про 1914-й рік — В. П.) не вилили б вони на Шевченка. Розпусник, “кошунник”, п'яниця, безграмотний, вигаданий, підроблений і т. ін., і т. ін. — такі епітети сиплються на

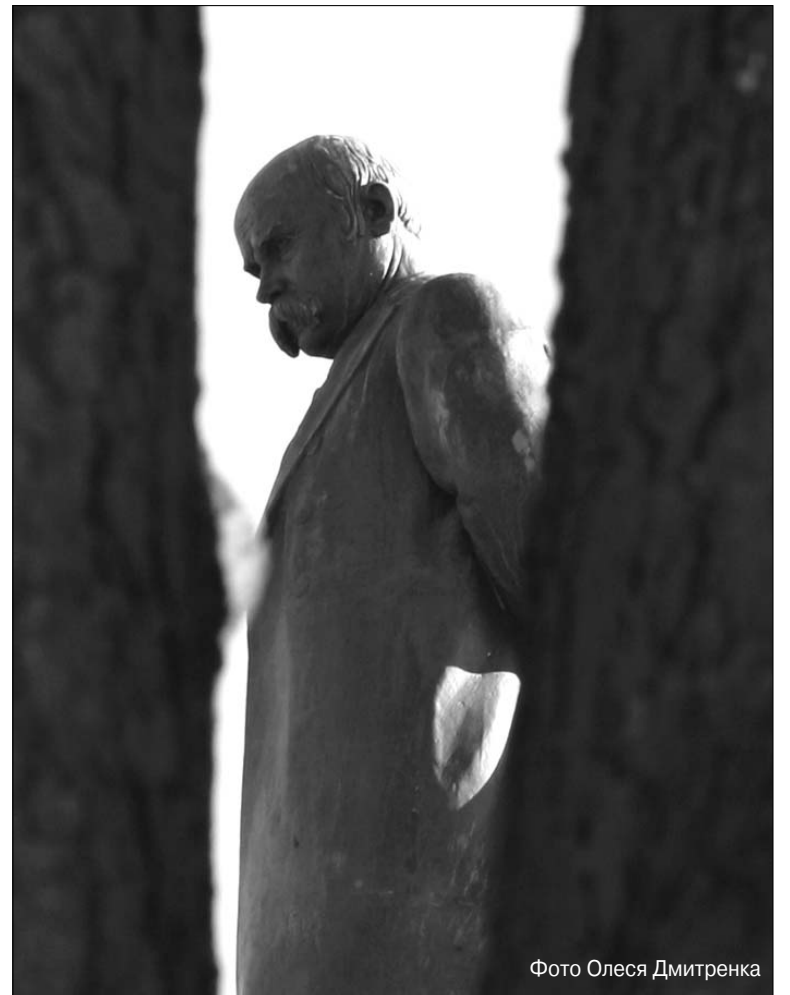

Фото Олеса Дмитренка

голову людини, що винна тільки в тім, що сто літ тому народилась. Чернеча нетерпимість, політичне фарисейство йде поруч з безпросвітним тупоумством — і щодень Божий викликають гуртом хулу на людину, якої нігтя не варті всі оті найпатріотичнішими чеснотами приоздоблені люді. ...Забуття — така доля оцього людського сміття...”. У таких характеристиках настільки все зрозуміло й очевидно, що й коментувати не варто. Тим паче, що сам С. Єфремов у тій же “ювілейній” статті зазначив: “...І я скажу, що триумф Шевченка був би непевний, коли б за його триумфальним шануванням не бігла оця дика зграя брудних, придуркуватих та гунявих людей, що своїм огидним виглядом та безглуздим белькотінням тільки підносять ту повсюдну пошану, якою без начальницького наказу окрило ім'я геніального Кобзаря українського”.

Шевченкові роковини відзначали по-різному, залежно від суспільної атмосфери. Були й такі, про які С. Єфремов пише — “німі ювілеї”. То були переважно заборонені владою ювілеї. Слава Богу, нині про заборони не йдеться, а от про “німоту”, принаймні відносно, задуматися слід. Якщо за великим рахунком оцінювати цьогорічну “присутність” ювілейної шевченківської тематики в інформаційному просторі України, слова “німий ювілей” і не здадуться надто применшувальними. Спонукає до “німого ювілею” і практична бездіяльність у межах держави ювілейного шевченківського оргкомітету, фактична відсутність чіткого, прагматичного комплексу ювілейних заходів, зокрема до 200-ліття з дня народження Шевченка, яке майже незабаром.

Про що мовити, коли 10 березня, якраз у 150-літній день пам'яті Шевченка, національне (!?) радіо, починаючи мовлення о 5.30 і анонсує теми випуску новин, навіть не згадало, що той день — особливий, день пам'яті українського Генія. Зате одразу після короткого викладу новин “врізали” веселих, динамічних пісень... Та й пізніше того ж дня радіо- й телепростір України були явно не переобтяжені шевченківською тематикою й Шевченковим словом.

Як дещо фігурально розповідають очевидці, в роки підготовки до 200-ліття О. Пушкіна ледь не всі стовпи в Росії були обклеєні матеріалами, котрі нагадували росіянам про їхнього великого поета.

У нас же відчуваю й бачу стійку (глуху, мертвотну) тенденцію на замовчування, на відчуження Шевченка і його слова від народу.

Отож питання: що робити? Трохи підкоригувавши в часі слова В. Доманицького, зазначу: “Усе громадянство загалом повинне доложити рук до того, щоб належно провести великі ювілеї Шевченка, “щоб тяжким соромом не впали на нас слова поетові, що вихопилися з боєм із намушеного його серця:

*Для кого я пишу, для чого,
За що я Україну люблю,
Чи варт вона огня святого?”*

І ще з С. Єфремова: “Минають роки, десятиліття, одходять покоління за поколіннями, а Великі Роковини смерті людини, геніального поета і невіджалуваного страсто-терпця — все так же хвилюють серця людей, все так же притягують до себе увагу всього кращого за наших часів...”

...Великі Роковини — це наше свято життя українського народу. Тим-то й притягає воно до себе все живе в Україні, тим-то ні смерть, ні інша темнота не мають сили над ним...

Великі Роковини — символ нашого відродження, життя і майбутності”.

Із такими словами важко не погодитися. Але так само важко заперечити й інше: чи псевдоукраїнська, чи відверто антиукраїнська влада щодали цинічніше й очевидніше девальвує ті символи Великих Роковин, вихолощує з них живий дух і живе слово Шевченка. І не тільки, зауважимо, Шевченка. Бо такими ж очевидними символами українства є й Іван Франко, чий 150-літній ювілей минув без належної державної уваги, і Леся Українка, чий 140-річчя та ж таки влада (вся “вертикаль”) помітила хіба “краєм ока” на державному рівні... А 140-річчя унікального Агатангела Кримського, а 170-літній ювілей Нечуя-Левицького й Михайла Старицького... Зате погляньмо, як на загальнонаціональних каналах віншують чужих і своїх “зірок сучасності”, що їх раз по раз “честь іменот пригласить” із приводу одно-, три-, п'ятирічного якогось “ювілею”... От і справжня шкала цінностей влади в Україні. От і дуже болючі уроки Великих Роковин, які слід глибоко усвідомити всім нам, українцям, і діяльно взятися за ґрунтовне виправлення ситуації, взятися всією свідомою громадою. А Шевченків 200-літній ювілей має стати всім нам спонукою.

“Замість об’єднання нації українську історію, культуру, освіту, мову заганняють у таку собі резервацію в межах кількох західних областей”.

«ПОКРАЩЕННЯ ЖИТТЯ» КОЛИСЬ ТА БУДЕ...

Рік діяльності нової влади, схоже, став одним із найбільш насичених періодів за роки незалежності. За короткий час сформовано владну вертикаль, від Адміністрації Президента до органів місцевого самоврядування. Доволі сумнівно з точки зору закону “переформатовано парламент”, практично ревізувавши результати останніх парламентських виборів, утворено нову правлячу коаліцію і уряд. Влада задекларувала і частково почала здійснювати кілька масштабних реформ — адміністративну, бюджетну, податкову, пенсійну. Можливо, вони сприятимуть виконанню основних виборчих гасел переможця президентських перегонів: “Україна — для людей” і “Покращення життя — вже сьогодні”, бо поки що до реалізації їх доволі далеко. На запитання газети відповідає лідер партії “Громадянська позиція”, голова Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки та оборони Анатолій ГРИЦЕНКО.

— Пане Анатолію, преса широко обговорює рік президентства Віктора Януковича. Спробуйте й ми проаналізувати діяльність президента, загалом влади. У якому напрямі йде Україна?

— Точно не в європейському. Скоріше, не ображаючи жодної з держав, у напрямі Африки минулого тисячоліття. Формально держава Януковича є сильною, монолітною, де відсутні скандали між першими особами, що було притаманно владі протягом останніх років. Начебто “плюс”. Але якщо розібратися, то цей “плюс” перетворюється на “мінус”. Чому?

Мабуть, ніхто не очікував від Віктора Януковича якогось надзвичайно інтелектуального прориву, генерації якихось новітніх напрямів розвитку, серйозних зусиль із консолідації суспільства. Але багато людей, які спостерігали за становленням Януковича і за його роботою в Донецькій області, в Уряді, парламенті, сподівалися, що він буде таким собі міцним господарником, людиною слова. Який “повідбиває руки” (як він каже) чиновникам, що не виконуватимуть його рішень. Зараз бачимо, що навіть цього не трапилося. Янукович видає Укази, обов’язкові до виконання всіма виконавчими структурами, але... Ці Укази не виконуються. І за це жодної відповідальності у середовищі його власної команди.

Наприклад, минулого року Янукович видав два Укази щодо важливих питань національної безпеки, у червні і грудні. Він визначив терміни підготовки та прийняття Стратегії національної безпеки, Воєнної доктрини, Державної програми розвитку Збройних Сил. І ось усі терміни зірвані, завдання не виконані, до відповідальності нікого не притягнуто.

У червні президент видає Указ, яким чітко визначає терміни переходу на безкоштовне харчування контрактників, визначає кількість квартир, які мають збудувати для сімей військових, терміни і відсот-

ки для збільшення посадових окладів для офіцерів. І все це теж не виконується. І жодної відповідальності. Це приклади лише до профілю нашого парламентського Комітету.

— Що можна сказати про виконання виборчої програми тоді кандидата, нині президента?

— Чи побачили громадяни України в президентові людину слова? Пройшов рік — не побачили. Його президентська виборча програма (офіційний документ, зареєстрований ЦВК, кожен може подивитися, хто не ознайомився) — це документ, із яким Янукович ішов на вибори. Це те, що він обіцяв, а отже, мав зробити.

Люди пам’ятають борди по всій країні, де також від імені Януковича було багато обіцянок. Вони не виконані. Ось приклади.

Янукович обіцяв статус державного службовця для лікарів і вчителів. Коли цей законопроект ставився на голосування в парламенті, його ж провадила більшість цей закон не підтримала. Обман. Янукович обіцяв 5 років податкових канікул для малого бізнесу. Коли і цей законопроект внесли в парламент, його більшість також не підтримала. Обман. Янукович обіцяв із 2011 року (а вже пройшли два місяці) професійну контрактну армію в Україні. Немає, обман. Можна продовжувати... Це накопичується і поглиблює недовіру, що відобразилося на падінні особистих рейтингів Януковича.

Обмани почалися невдовзі після інавгурації президента. Згадаймо скандально зрадницьку ратифікацію сумнозвісного Харківського пакту. Фахівці назвали його так: флот в обмін на суверенітет. Коли парламент був у “димі”, коли країна “розкололася” навпіл, тоді, щоб заспокоїти (він так думав), Янукович пообіцяв публічно, і це почули десятки мільйонів наших громадян, що ратифікація Харківської угоди дозволить не підвищувати ціну на газ для населення. Пройшло кілька місяців і всі побачили, що це обман. Ціну на газ під-

няли на 50 відсотків! Не на 0,5, не на 5, а на 50! Тобто абсолютно вірну оцінку в квітні (коли підписували цю Харківську угоду) дали представники опозиції і я включно: це — зрада національних інтересів і це — обман.

Скажу більше. Зараз Уряд узгоджує з МВФ подальше підвищення цін на газ для населення ще на 50 відсотків. Нехай не одразу, але поетапно, протягом року ціну на газ піднімуть. Про це публічно говорили і Азаров, і Тігіпка, й інші урядовці. Тому, на превеликий жаль, перший рік виявився роком обману й подальших розчарувань.

— Нова влада гучно задекларувала курс на проведення реформ. Вони йдуть чи ні?

— Заради об’єктивності визнаймо, що країна потребує системних реформ. Тому що є багато проблем, які накопичувалися роками, а деякі — десятиліттями. І ця влада, як і будь-яка інша, приречена на те, щоб здійснювати системні реформи. Чи робить це Янукович? Декларує? Так! Оголошує плани? Так! А от реальних кроків поки що немає. Все завершується або словами, або незграбними діями, які породжують подальшу недовіру.

Янукович оголосив, що він проведе 21 реформу. У фахівців, які розуміються в питаннях розбудови держави, мають змогу об’єктивно оцінити інтелектуальний і менеджерський потенціал команди Януковича, такі заяви, скажу відверто, викликають просто іронію. Жодному, навіть найталановитішому правителю в будь-якій країні світу, ще не вдавалося протягом 5 років провести 21 реформу. На мій погляд, треба було б зосередитися на 2—3 ключових, системних реформах, які були б спрямовані на протидію корупції, на підйом економіки і підвищення соціальних стандартів. І це б дало результат для 46 мільйонів громадян і додало політичного капіталу управлінській команді, яка б успішно провела ці реформи.

Натомість іде екстенсивний шлях. Чи не щотижня оголошується нова реформа, не підкріплена ні інтелектуально, ні організаційно, ні ресурсно.

Я вже переконався і, думаю, не тільки я, що (нехай це жорстко звучить) жодної реформи Янукович не проведе. І ключова причина в тому, що немає довіри до цих реформ у суспільства, немає підтримки. Ті іноземні радники, які працюють на Банкову і готують Януковичу плани реформ, чітко, в письмовій формі зазначали йому, що будь-яка реформа має шанс на успіх лише тоді, коли її підтримує більшість суспільства. Чи підтримує більшість суспільства Податкову реформу, Пенсійну ре-

форму, Судову реформу, будь-яку іншу? Ні! Чому? А тому, що влада може відновити довіру розчарованих людей і переконати громадян у проведенні реформи лише тоді, коли цій владі притаманна моральність і її складова — аскетизм. Коли навіть підозри не виникає у людей, що влада робить реформу за рахунок мільйонів бідних, а сама в цей же час жируватиме.

Зараз, на превеликий жаль, саме така ситуація. Команда Януковича абсолютно безкарно, демонстративно, з викликом збагачується: скуповує все, що ще не скуплено, або відбирає те, що когось належало. Максимально використовує бюджетні ресурси у своїх цілях. Навіть не приховує панських замашок, які проявляються як то в дуже дорогих вертольотах, чи в непристойно дорогих для такої бідної країни віллах, замках, літаках... Все це підриває довіру до влади і довіру до реформ.

Звідси висновок: не вдається Януковичу провести жодної реформи з позитивним результатом. І від того стає сумно. Тому що, перебуваючи в опозиції, я не радю від того, що у команди Януковича не виходить. Якби в них вийшло, то це було б позитивно для 46 мільйонів людей, враховуючи мою сім’ю, колеги і друзів. Якщо не виходить, то, значить, не виходить у всієї країни. Тоді втрачається шанс, втрачається час, втрачаються ресурси і ще більшою стає прірва між владою — “ними” і народом — “нами”.

— Може, реформам, пожевленню економіки допоможуть, як дехто заявляє, іноземні кредити?

— В економічному сенсі уряд Януковича показав, що він не спроможний контролювати економіку країни навіть в її нинішньому стані. Тим більше, не спроможний надихнути її на модернізацію. Чому? Тому що, як і в попередні роки, коли розгорталася світова криза, такими ж темпами, якщо не більше, продовжують брати кредити, накопичувати боргові зобов’язання. Вони вже, навіть за оцінками самих урядовців, того ж Тігіпка та інших, виходять за межі критично небезпечних. І лише на обслуговування боргів, які набираються, уже зараз ми витрачаємо третину державного бюджету. А від того потерпають усі, хто фінансується з бюджетної сфери, починаючи від освіти, медицини, силових структур, до пенсіонерів. За такого великого боргу не залишається ресурсів на розвиток в інтересах наступних поколінь. Ми фактично “доідаємо” те, що було створено за часів Радянського Союзу. Але з кожним роком старіє інфраструк-

тура, житловий фонд, зростає небезпека техногенних аварій. І тоді можемо дійти до ситуації, коли, як кажуть, скупий платить двічі: витратимо кошти замість розвитку економіки й попередження надзвичайних ситуацій на ліквідацію їх наслідків, а це завжди дорожче, за оцінками експертів, мінімум у десять разів.

— Як прокоментуєте ситуацію в гуманітарній сфері? А також заяви влади про наміри “консолідації суспільства”?

— Якщо подивитися на ті руйнівні наміри і дії, які команда Януковича проводить у гуманітарній сфері, у царині освіти, культури, то бачимо подальший розкол суспільства. Замість об’єднання нації українську історію, культуру, освіту, мову заганняють у таку собі резервацію в межах кількох західних областей. Усе українське витискається силоміць із різних сфер життя. Починаючи від мови, якою проводять засідання уряду, до державних телерадіоканалів, до демонстративного російського варіанта проведення будь-яких святкових заходів, включаючи новорічні телевізійні програми та досить привабливі різноманітні шоу. Все більше тут російського і все менше — українського.

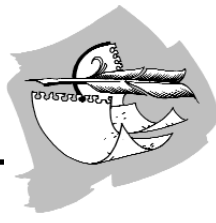
— Як голова парламентського комітету, які Ви бачите загрози національній безпеці держави?

— Ключовими загрозами національній безпеці, які стали ще актуальнішими за перший рік правління Януковича, вважаю такі явища: по-перше, тотальна корупція, хабарництво; по-друге, безробіття, яке зростає навіть за даними офіційної статистики, а неофіційно — кожен із нас відчуває, в якому стані економіка; по-третє, подальше падіння соціальних стандартів, яке вимірюється насправді в людських життях. Тому що коли кошти спрямовуються не за цільовим призначенням або не ефективно, як зараз, то відсутність цих коштів у соціальній сфері — це, без перебільшення, загибель людей. І коли в цей же час люди бачать, як демонстративно жирує влада, отут найбільша недовіра. І це — найбільша небезпека.

— Влада вимагає, щоб опозиція була “конструктивною”. Ви, один із представників політичної опозиції, можете щось конструктивно порадити президенту держави?

— Я радий би Януковичу кардинально змінити склад Уряду, якщо справді вірить у те, що хоче провести якісь реформи, тому що з цим Урядом він доброї справи не зробить.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

Броніслав ГРИЦУК,
м. Хмельницький

І чого воно так? Те, що сталося з тобою вчора чи позавчора, ти вже забув, а ось події півсотлітньої давності живуть і тьохкають у твоєму естві.

...І звідки узявся в моїх Наркевичах той смаглявий красень Льоня Білий? У легкій синьо-сірій “бобочці”, шикарному темному капелюсі й у розкльощених, модних у повоєнну пору сукняних штанах. А може, той Льоня щойно відбудував службу на флоті і надумав кинути якір у нашому робітничому селищі, де стільки вродливих студенток-практиканток з’їхалося на Наркевицький цукрозавод із усіх-усюд: Полтавщини, Полісся, Галичини, Білорусі й навіть із сонячної Куби (завершивши переробку власної вітчизняної сировини, себто буряків, наша цукроварня бралася за доведення до кондиції кубинського жовтого “піску” із цукрової тростини — до речі, класний самогон із отого закеанського натурпродукту!). Тож відомому серцеїду Льоні Білому було з кого вибирати собі пару — отак підійде до дівочого гурту на танцях у заводському будинку культури, зблисне золотом коронки з-під тоненького вуса, щось мовить галантно-двозначне і... готово! Усенські дівчата вже його. Він співав на сцені заводського клубу приємним тенорком під мій баяний супровід якусь пісеньку зі свого українського (“Чорні брови, карії очі”, “Ой зійди, зійди, ясен місяцю”) або російського репертуару. Або якісь малярські куплети вайлуватого сільського парубійка, невдатного залицяльника до юних дівчат-пейзанок... Гм... а яка то мелодія? Я ставлю на коліна свій розкішний кнопковий акордеон “Вельтмейстер”, розтягну міхи і... І, як у доармійській юності, програю перший куплет з усіма його синкопами, жвавим темпом чардашу...

Восени 1959 року я пішов до війська й відтоді про Льоню нічого не чув. Зате в авіаційному полку, де мені випало служити, був ще один фанат угорських чардашів — дніпропетровський танцівник Ілля Блох, середнього зросту, худий і меткий єврей, він навіть прихопив для чардашу із “гражданки” легкі чобітки з мініатюрними дзвіночками на халявах, білі штани в обліпку, нарядну камізелку із золотом гудзиків, галунів і сріблом едwabних узорів на грудях.

Звісно, виконання чардашу передбачало участь жінки (або дівчини), одягнутої в традиційну спідницю вогнистого кольору. Ах, як ті спіднички розвиваються, як лясяють халявка об халявку, достоту ніби шпорою об шпору! Оскільки ж у війську не завжди можна натрапити на жінку, здатну на малярський танок, то Ілля Блох витанцював чардаш Монті в гордій самотності.

Тоді я, звісно, знав, що чардаш — угорський народний танок, проте не здогадувався, що назва його походить від угорського csardas — *корчма, трактир* і що, вперше з’явившись в Угорщині, він згодом поширився через циганські музичні ансамблі по сусідніх з Угорщиною країнах — Словаччині, Словенії, Хорватії, Моравії. Ні я, ні танцівник Блох тоді нічого не знали про походження цього танцю. Тим більше, що й у самій Угорщині оте походження пов’язується то з угорським музичним стилем *вербункошем*, поширеним в угорському війську в XVIII ст., тож ніби бере свій поча-

До 50-річчя Угорського повстання 1956 року

ток чардаш від танцю гайдуків (сподіваюся, читачі знають, хто такі оті відчайдушні гайдюки — в Болгарії, Хорватії, Сербії та й, власне, Угорщині XV—XIX ст.). А якщо й досі сперечаються малярські фахівці, то що вже говорити про Ізю Блоха, простого радянського солдата, який самозабутньо витанцював угорський народний танець, ані на хвильку не замислюючись над його походженням або над тим фактом, що його, Іллю Блоха, призвали до війська у 1959-му, а не кількома роками раніше, — тож він не став завойовником, агресором, як тисячі радянських солдатів у 1956-му — тоді танками було придушено угорське народне повстання й підтримано багнетами щойно скроєну прорадянську владу Яноша Кадара (загалом мудрого чоловіка, якому теж не були чужі ідеї свободи, але він мусив очолити державу, щоб не допустити масового кровопролиття)...

Що не кажіть, а таки оберігав нас Господь, мене і Блоха, й усіх наших ровесників, офіцерів-льотчиків, не допустив до тяжкого гріха — нести свою “правду”, нав’язувати свій спосіб життя угорцям, чехам, полякам, ангольцям, а пізніше — афганцям (немає, либонь, материка, окремим народам якого ми б не несли свою правду, брутальну силу та своє бачення суспільного щастя й процвітання — на крові та згрищах). А були б ми, солдатики, на кілька років старші, неодмінно вторглися б у ту саму Угорщину, щоб навести там лад, щоб поставити на місце зарозумілих малярів.

Доля нас милувала, однак не милувала наших старших братів. І молодших також — у Чехословаччині, приміром (я тоді вже був військовим кореспондентом, на власні очі бачив, як танкова Залізна дивізія, що дислокувалася тоді у Львові, за лічені години була завантажена на вагонні платформи, аби за кілька годин опинитися в Чехословаччині; услід за ними вирушили на службу в “братню країну” й військові журналісти, а з ними — мій приятель майор Аркадій Пінчук). І дітей наших не милувала доля — в Афганістані, Чечні, на Балканах...

Зупинюся побіжно лише на Угорщині. Ще й досі перед моїми очима бугряться синьо-рожеві рубці на животі й грудях парубка

із сусіднього з Наркевичами села Юхимівців — сліди осколочних ран, отриманих ним у Будапешті в 1956-му. Хлопець демобілізувався, повернувся додому, відтоді щоліта смажився під сонечком на наркевицькому ставку. Казав, ті осколочні сліди ще й досі щемлять, надто ж перед дощем, добре, що живий додому повернувся — були й такі, що не повернулися, хоча про це заборонялося говорити (!)

Тоді, 1956 року, в Угорщині точилася справжня війна між радянськими військами (можна не сумніватися, що українців у радянських військах було найбільше) і волелюбними угорцями. Тоді упродовж 23 жовтня — 31 грудня 1956-го загинуло 2652 угорських патріотів і було поранено 19 226. А ось втрати Радянської Армії, за офіційними даними: 660 убитих, 51 зник безвісти, 1540 поранених. Якщо, звичайно, можна вірити цим радянським офіційним даним. Маршал Г. Жуков “за подвиги венгерського контрреволюційного мятежа” отримав четверту зірку Героя Радянського Союзу, голова Комітету держбезпеки СРСР Іван Серов — орден Кутузова І-го ступеня.

Після 10 листопада до середини грудня повстанські робітничі ради продовжували свою роботу, незрідка виходили на прями переговори з командуванням радянських частин. Але вже 19 грудня 1956 року органи державної безпеки розігнали робітничі ради й заарештували їхніх лідерів. Спецслужби Угорщини та їхні радянські колеги заарештували близько 5000 угорців (846 відправлено в радянські тюрми, а вони, як відомо, найгуманніші, найкращі у світі). Прем’єр-міністра Імре Надя та членів його уряду виманили з посольства Югославії, де вони переховувалися, і віддали під варту на території Румунії. Над ними відбувся суд. Імре Надя та колишній міністр оборони Пал Малетер були засуджені до страти за звинуваченням у державній зраді. Імре Надя повісили 16 червня 1958 року. Загалом було страчено близько 350 людей, десятки тисяч засуджено. Однак до 1963 року всіх учасників повстання амністував і звільнив уряд Яноша Кадара. А після падіння соціалістичного режиму Імре Надя і Пал Малетер були уро-

чиисто перепоховані в липні 1989 року. Від цього часу Імре Надя є національним героєм Угорщини. І, завважте, в Угорщині ні колишнім комуністам (членам робітничої партії), ні лібералам у голову не прийде позбавити людину цього високого звання. Як це сталося зі Степаном Бандерою у нас... Господи, напоум людей, щоб вони нарешті збагнули: з історії негоже виривати сторінки. Як і негоже ставити пам’ятники своїм учорашнім катам.

Звісно ж, придушення іноземними військами угорського народного повстання 1956 року аж ніяк не єдине в історії “братерської дружби” двох народів. Досить лише пригадати революційні події в Парижі 1848 року. Полум’я французької революції миттєво перекинулося на Угорщину, яка входила до складу Австро-Угорської імперії. Повстання малярів тоді очолив знаменитий національний поет Шандор Петефі, який для Угорщини означав те ж саме, що й Шевченко для України. “Советський енциклопедический словарь” подає статтю про цього поета, але жодного слова про його загибель у бою угорських повстанців із російськими козаками царської армії генерала Паскевича.

Отож про Чардаш. Створив його італійський скрипаль, композитор і диригент Вітторіо Монті. Серед творів Монті були балети, оперети, інструментальні й вокальні п’єси. Однак до нашого часу успішно дожив лише один його твір — “Чардаш”, невелика салонна п’єса, створена на основі угорських танцювальних мелодій. У наш еkleктичний час на яких тільки інструментах не виконують цей танок — на скрипці, мандоліні, акордеоні, фортепіано, російській балалайці, негритянському банджо, домрі, корнеті, саксофоні, кларнеті, тромбоні...

А тепер про народ, який подарував світу чардаш. Народ, не схожий на жоден інший етнос Європи. Якщо османське ярмо за сотні літ залишило глибокий слід у культурі Болгарії, Сербії, Хорватії, Румунії, то Угорщини цей вплив майже не торкнувся. На мій, звісно ж, дилетантський погляд.

То де ж він тут узявся, в центрі Західної Європи, на кордоні з

Балканами, Італією, закарпатською Україною, Румунією?.. Предки угорців — войовничі напівкочовики-скотарі, прабатьківщиною яких вважають землі на схід від Уралу. Мені важко повірити, що колишні азійські кочовики зуміли подарувати світу *європейський* чардаш. Хоч розумію, який карколомний шлях пройшли ті кочовики крізь тисячоліття, якої тільки крові не намішано впродовж цього часу (може, саме тому так природно люди різних національностей сприйняли мелодію чардашу як свою, рідну).

А скільки тої крові було пролито в азійських степах і пустелях, на просторах слов’янських, трансильванських, німецьких... Приблизно в I тис. н. е. угорці перекочували в басейн Ками, пізніше — в причорноморські й приазовські степи й перебували під владою хозарів і протобулгар. Мадярський союз становив сім власне угорських племен і три союзні етнічні хазарські роди, що відкололися від Хозарії, під назвою кавари. 896 року під проводом Арпада і Курсана угорці заволоділи Панонією і згодом зайняли нинішні землі східної Австрії та південної Словаччини. Вони здійснювали набіги на Західну Європу. Боездатнішими й жорстокішими з воюючими в малярських військах були хозарські загони каварів. У зв’язку з ними, як відлуння тодішніх часів, у легендах і казках багатьох європейських народів описуються страшні огри — людодіди, велетні, жорстокі й нещадні.

Із плином часу (X—XI століття) прибулі угорці асимілювали місцеве населення (зокрема слов’ян) і, запозичивши чимало з їхньої культури, перейшли на осіле проживання. Утворилася угорська держава, яка за свою історію мала різні розміри. Отже, поволи сформувалася угорська нація.

Погляньте, читачу, на цю фотографію. Чи помітите ви в обличчях танцівників хоч якісь азійські риси? І скільки ж тої території в сучасній Угорщині? Приблизно Тернопільська, Хмельницька, Вінницька та Житомирська області разом узяті. Ну ще, може, трішки Буковини. Ото й уся Угорщина. А її музику, літературу, її токайське вино знає весь світ. Ще є чудове червоне вино, що зветься “Чардаш”. Колиш, ще в молодості, у львівських кав’ярнях я його куштував немало.

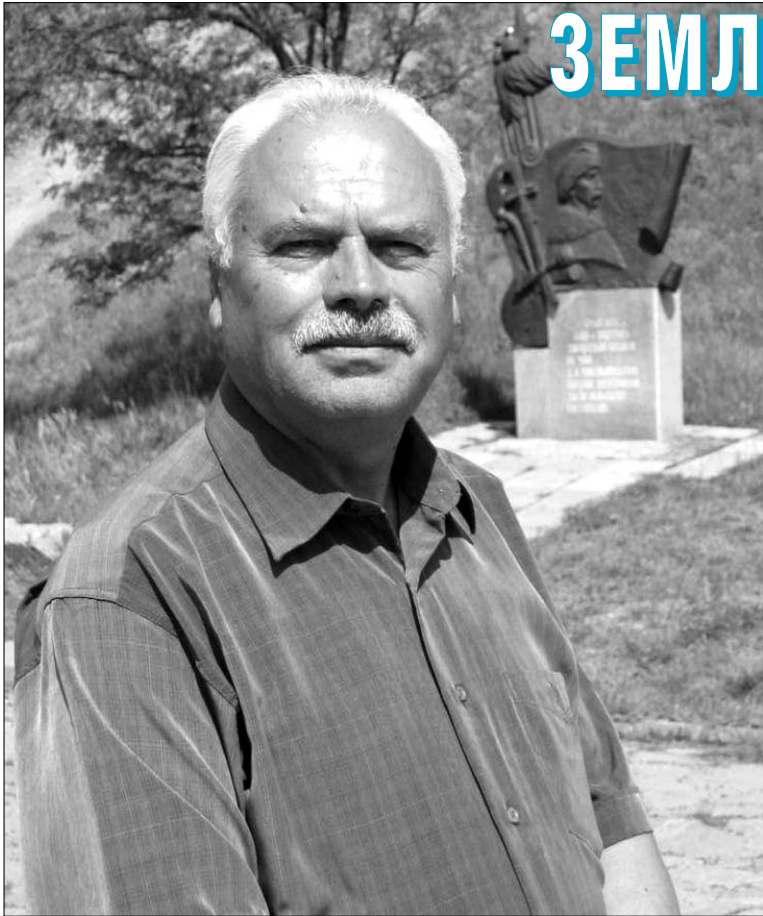
А що ж угорська мова? Вона належить до фінно-угорської групи уральської мовної родини (сім’ї) й має одинадцять діалектів! Але ж ця мова увірвала в себе стільки слов’янських слів, стільки тюркізмів, стільки латинських, німецьких запозичень, що спілкування представників сучасних угорських народів рідними мовами цілковито неможливе? Ох, що це я, справді! Намагаюся підважити таку брилу! Ще, чого доброго, надірвуся.

Я ніколи, на превеликий свій жаль, не був в Угорщині. Лише проїжджав нею потягом, по дорозі із Белграда до Чопа. Вночі їхав, тож не міг помилуватися угорськими краєвидами. Не бував я в Угорщині. А от пригадаю мелодію чардашу Монті... Й здається мені: був я там, був!

Награю на своєму “Вельтмейстері” повільну вступну частину знаменитого “Чардаша” Вітторіо Монті. І вживається мені Льоня Білий, який змажує своїм капелюхом, й Ілля Блох поляську халявками танцювальних чобітків і пальцями піднесених угору рук... Отак: середнім до великого — ляск, ляск, ляск...

"І досі перед моїм зором стоїть ця чарівна картина, і досі я вчуваю ті щемливі запахи рідної землі, і досі тужу за втраченою навіки красою".

ЗЕМЛЯ І МОВА ВІКТОРА ЧАБАНЕНКА

"Мені пощастило. Я народився і тривалий час мешкав біля Великого Лугу, пройшов багатьма його дорогами і стежками, купався в його чистих водах, бродив у його росяних травах, милувався його дивною красою — і все бачене, відчуте й пережите міцно вкарбувалося в моїй пам'яті й досі бентежить душу. Особливо — у снах, коли знову стаю дитинно-юним й опиняюся в обіймах навіки втраченого раю, на священній землі моїх пращурів".

Костянтин СУШКО,
член НСПУ, лауреат премії імені Івана Франка, м. Запоріжжя

Звісно, що йдеться про плавні у Дніпровому пониззі — знамениту Гілею — знищену більшовицькими перетворювачами природи протягом 1952—1955 років, але кому належать ці рядки? Щось нібито довженківське відлуння в них, але ж Олександр Петрович родом із Сумщини...

Читаємо далі: *"Передчуваючи загрозу, за кілька днів до розливу із плавнів у прибережні байраки, яри та балки починала тікати всяка звірина (вовки, лисиці, тхори, дикі коти, пацюки й інші створіння), а для риби наступала благодатна пора: за водою з Дніпра, Кінської та Базавлука виходила на широкі простори маса коропів, щук, сомів, краснопірки, лящі, окунів, тараньки. Раділи свіжому припливу й лини та карасі, що розкошували в озерах і лиманах".*

Хто ж то? Своєю розлогістю оповідь наближається до манери Адріана Кашенка, але тут вона, мовби по-сучасному, стрункіша, а в багатьох місцях навіть експресивніша, як, приміром, ось у цьому абзаці: *"Я страшенно любив слухати плач баяна і дівочі пісні, що доносилися з далекого водяного підсоння до наших слизаветинських круч. Якоюсь тугою чи то за колишнім щастям, чи то в передчутті близької напасті звучали вони і змушували замислюватися над людською долею, над минущою суєтністю життя та вічним сукоєм".*

Це — Віктор Антонович Чабаненко, наш сучасник, котрий народився за сорок чотири роки після з'яви на світ нашого геніального кінорежисера і письменника, і за сімдесят дев'ять — після народин видатного українського етнографа. А свою розповідь я почав цитуванням саме нариса *"Великий Луг у моїй пам'яті"* (*Незабутнє і незабутні. — Запоріжжя, 2009. — 153 с.*) через те, що в багатющому літературно-дослідницькому доробку В. Чабаненка тема Базавлуцьких і Кінських плавнів займає, на мій погляд, особливе, якщо не головне місце. Свідчення тому — історико-топонімічний

словник *"Великий Луг Запорозький"* (1999), а надто — фундаментальна науково-публіцистична розповідь *"Українська Атлантида"* (2006), не кажучи вже про значну добірку поетичних творів на цю тему. Ціла лісова країна, площею понад тисячу квадратних кілометрів у середині ХХ століття стала дном штучного моря, тобто фактично вона зникла з лиця Землі, тож єдино Вікторові Чабаненку весь світ має завдячувати тим, що пам'ять про жорстоко знищений унікальний природний осередок збереглася. І не лише в емоційних обрисах-образах, а насамперед у зафіксованому переліку та в описах двох із лишком тисяч(!) топографічних об'єктів, що колись складала саме ество Лугу. А на доважок до цього дослідник видав ще один історико-топонімічний словник — *"Порожистий Дніпро"* (2008), яким зафіксував пам'ять про зниклі Дніпрові пороги.

На перший погляд може здатися, що краєзнавчі екскурси доктора філологічних наук, професора, многолітнього завідувача кафедри загального і слов'янського мовознавства Запорізького Національного університету — таке собі приватне захоплення, спричинене дитячими та юнацькими спогадами, але це зовсім не так. Ностальгійні сплески цілком могли вичерпатися тим же циклом віршів, або, скажімо, кількома лірич-

ними нарисами, а тут — колосальний дослідницький набуток. У цьому перекоуєшся, звертаючись до історико-топонімічного словника *"Великий Луг Запорозький"*, де відомості про зниклі топооб'єкти не вичерпуються двома-трьома реченнями, а нерідко розгортаються ледь не цілими нарисами, кожен із яких гранично насичений історичними, лінгвістичними, ботанічними, зоологічними і, звісно ж, етнографічними фактами. Либонь, працюючи над словником, автор відчував, як тісно йому в рамках суто наукового жанру, адже стільки всього — і чисто чуттєвого, і фактологічного — пов'язаного із загибеллю казкової Гілеї, просилося на люди, тож не випадково невдовзі узявся за публіцистичне осмислення і розширення теми Лугу, за результатами п'яти років напруженої праці, явивши вже згадану *"Українську Атлантиду"*!

І все ж, попри беззаперечну, насамперед наукову, спрямованість згаданих видань, дехто може зауважити, що професор-лінгвіст, схоже, займається не зовсім своєю справою. Мовляв, яким би помітним не був мовознавчий прощарок у "лугових" розвідках В. Чабаненка, він не спроможний стати визначальним, основоположним у цьому напрямку, бо напрямком той об'ємніший, а зміст його — і глибший, і ширший. Аж не так? Жодних заперечень. І тут, гадаю, настав час сказати про те, заради чого я і вдався до цих нотаток. Аніскільки не ігноруючи систему суфіксів-префіксів-флексій разом із омонімами-синонімами-антонімами і, зазначу, що перша значуща для професора Чабаненка робота мала вигляд ошатної збірки легенд і переказів. Називалася вона *"Савур-могила"* і, завдяки видавництву "Дніпро", вийшла друком 1990 року, а тому наклад її склав давно забуті 150 000 примірників! Автори тодішніх відгуків цілком справедливо відзначали подвійний характер появи на вітчизняних книжкових об'єктах згаданого видання, і підстав для цього було достатньо. І все ж, зва-

жаючи на значний обсяг зібраних народних перлин, їх чіткої тематичної класифікації та високого рівня опрацювання, без належної уваги лишилося те, що я назвав би географічним фактором: місцем виникнення легенд і переказів, поданих у *"Савур-могили"*, є Нижня Наддніпрянина. А як на мене, саме це складає ледь не головне достоїнство видання, оскільки досі збирачі тамтешнього фольклору обмежувалися записами лише пісень, дум, казок, загадок, прислів'їв та приказок. Подейкували навіть, що легенд і переказів нижньонаддніпряньського походження взагалі нібито не існує. Аж тут — *"Савур-могила"*, яка вмістила між своїми цупкими обкладинками мало не три сотні фольклорних творів, що народилися в межах сучасних Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської та частково Донецької областей.

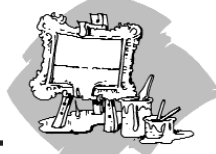
Тим часом доктор філології просувається далі шляхом фольклористичних пошуків, у результаті чого одна за одною виходять книжки *"Сестра орлів"* (1991), *"Мудре слово"* (1992), *"Гартоване слово"* (1995), в яких до переказів і легенд додаються прислів'я та приказки, а також постійні порівняння в говірках усе тієї ж Нижньої Наддніпрянини. Сюди ж, за суто, так би мовити, фаховою тематикою, слід додати словник *"Прізвиськ Нижньої Наддніпрянини"* у двох книгах із серії *"Пам'ятки мовної культури Нижньої Наддніпрянини"* (2005). Жодних сумнів: усе це найкраще свідчить про значні здобутки В. Чабаненка саме на головній, профільній, ниві його занять, якщо не звертати увагу на те, що коїться на супутньому напрямку. А тут... Коли розглядати лише невеличкі збірки оригінальних поезій і перекладів *"Собор душі моєї"* (1998) та *"У вічному двобої"* (2000), навіть укупі з добірною поетичною книжкою *"Січ духовна"* (2007), то умовного балансу у творчих уподобаннях професора філології усе це начебто не порушує, але ж далі... *"Славистичні*

студії" (2003), *"Суголося"* (2004), *"За покликом сумління"* (2008), *"Незабутнє і незабутні"* (2009), *"Літературознавчі й літературно-критичні спроби"* (2009), *"Народознавчі роботи"* (2010) — статті, нариси, рецензії, відгуки, анотації, нова підбірка поетичних перекладів, літературознавчі розвідки, — усе це зятято перешкоджає зробити висновок про однозначний характер творчих уподобань Віктора Чабаненка. Так, захистивши дисертацію *"Говірки долини річки Кінської"*, він спершу став кандидатом філологічних наук, а згодом, дослідивши *"мовленнєву експресію та актуальні питання української лінгвостилістики"* — доктором тих же наук, проте манів'яками кабінетного вченого не пішов, бо ніколи ними не ходив! Готуючи одну за одною, спершу десятки, зати́м сотні, чисто мовознавчих статей, тобто, перебуваючи на службі у його величності Слова, у Мови, науковець ніколи не забував про праоснову, на якій виникло Слово, про Землю.

Земля і Мова — живий, нероз'ємний зв'язок цих двох іпостасей, на яких ґрунтується Нація, — і є поясненням аж ніяк не роздвоєності, а навпаки — плідної багатовекторності творчих уподобань доктора філологічних наук, професора Віктора Чабаненка. Особисто мені (залюбки зізнаюся!) це дуже до вподоби, оскільки, переконаний: будь-який науковець, хто б то не був — математик, хімік, кібернетик, мистецтвознавець тощо — лише тоді має право вважатися справжнім служителем науки, коли паралельно з плеканням своєї, так би мовити, базової спеціальності, він не лише побіжно цікавиться, а й глибоко переймається долею рідної Землі: її історією та здоров'ям. Ось звідки в Чабаненка активна, дієва пам'ять про Великий Луг Запорозький, про Дніпрові пороги; ось звідки його надзвичайно загострена цікавість до всього мовного розмаїття (фольклору, людських імен і прізвиськ, назв річок, озер, балок, ярів, урочищ, гаїв, могил тощо), що зумовлене особливостями рідного краю; ось звідки глибина і проникливість у словах, якими професіональний, академічний учений, аж ніяк не академічно, а просто, щиро, проникливо і зворушливо повідує нам про красу, яку знищила людська необачність. Вчитаймося, і, може, разом із журую, що охопить наші серця через втрату краси, якої не вернеш, ми відчемо рішучу готовність захистити ту красу, яка ще жива: *"Коли глянеш, було, на сіножаті з високого берега, душу охоплювала якась умиротвореність, радість за людську працю і Божу щедрість. Куди не кинь оком, скрізь по луках стоять, немов прадавні богатырські шоломи, високі копиці, а між ними зеленіє-ярить-ся отава. Пригасаюче сонце пізнього літа досушує останні покоси — і від них пахне медом, вітрами й умерлими квітами, віє тугою за минулим буянням весни. І досі перед моїм зором стоїть ця чарівна картина, і досі я вчуваю ті щемливі запахи рідної землі, і досі тужу за втраченою навіки красою..."*

Сон (“На панщині...”)

Микола ЦИМБАЛЮК

Того дня зал був вщерть заповнений: письменники, журналісти, колеги-художники, викладачі, чиновники і просто шанувальники його таланту. На відкритті тримали слово друзі художника, мистецтвознавці. До глибини душі зворушили гостей пісні, зокрема і на слова Шевченка, у виконанні Тараса Компаніченка. При цій нагоді не втримався від спогадів і Феодосій Гуменюк.

Колись він теж вчився грати на бандурі. Як тільки починав — “Взяв би я бандуру...”, донька Улянка лагідно просила:

— Тату, поклади, де взяв...

І тоді він знову брався за пензель. Хтозна, якого бандуриста ми втратили, але те, що народна дума, українська мелодика і пісня справили магічний вплив на талант і самотність художника, то це поза сумнівом.

Ось майже півстоліття як він ятрить, розбурхує, голубить не тільки свою, а й душі людські яскраво-барвистими, неповторними образами своєї, нашої України. Для нього, як і для нас, вона найкрасивіша, найдорожча, вона — свята. Феодосій (з грецької — Богом даний) як і його тезка-святий — Печерський, щодобий день молиться за її долю своїм пензлем. Багато із його ранніх полотен як назви молитов: “Вірність Україні” (1972), “Священний край” (1974), “Моя Україна” (1976), “Мій край” (1980).

Як правило, ключ до розуміння творчості художника лежить у його житті. Воно ж у Феодосія було непростим. Канва його писалася здебільшого червоними і чорними мазками: народився у розпал Другої світової (1941) на Вінниччині; молодість провів і ази науки здобував у Дніпропетровську; затім пішов у світ широкий: навчання в Ленінградському інституті живопису, скульптури та архітектури ім. І. Рєпіна, а потім — робота в Росії.

Досить тривалий час йому довелося проживати за межами України. Будучи неординарною особистістю, маючи талант від Бога, Феодосій міг би стати російським художником (до речі, він член Спільноти художників РФ), і, чого гріха тайти, не поневірятись і жити безбідно. З розкритими обіймами його прийняли б у США, Канаді, Франції і теж міг би... Міг би, але не став...

Зараз не час і не місце для аналізу ностальгічних впливів на свідомість і творчу душу художника. Одне неспростовне: силоне поле генетичної пам’яті навіть там, на “болоті” (так називав Петербург не один Т. Шевченко) подвоїлося, потроїлося силоними лініями сотень тисяч страждених козацьких душ, що знай-

Шедрина. Сприяло те, що в Ленінграді, як це не дивно, українці дещо слабше відчували увагу з боку всюдисущого ока спецслужб. Тому з українкою він знайомився за працями Д. Яворницького, М. Грушевського, Г. Кониського без особливих проблем. Навіть нечисленна періодика початку ХХ століття і та була доступна. В музеях, картинних галереях постійно натрапляв на українські “сліди” — історичні реліквії, колись вивезені сюди, картини і книги,

МОЛИТВА ПЕНЗЛЕМ

“Моя Україна” — таку назву має виставка народного художника України, професора Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури, лауреата Шевченківської премії Феодосія ГУМЕНЮКА, що місяць тому відкрилася у Чернігові. А нещодавно у Києві, 1 березня, в Національному музеї літератури відкрилася ще одна його виставка — “Жива душа поетова свята...” , де представлені полотна митця за мотивами Кобзаря.

Муза

шли своє пристановище у підмурівках пишних палаців Петрового града. Опинившись в іншому середовищі, в атмосфері пануючої культури справжня особистість не поглинається, не асимілюється — вона вивищується своєю творчістю і утверджується. Цьому яскравий доказ сам Феодосій Гуменюк.

За якийсь час там, на чужині, він “обріс” земляками-українцями. Спочатку збиралися на приватні вечірки, згодом створили і братство. Допитливий від природи і з постійною непогамованою спрагою до знань Феодосій став постійним відвідувачем одного з найбагатших книгосховищ — бібліотеки ім. Салтикова-

писані талановитими українцями. Наприклад, в етнографічному музеї народів союзу надібав унікальні ікони, писані на... висушеній рибі. У ті давні часи вони були звичайною річчю для чумака. Сьогодні ж в Україні таких днем із вогнем не знайдеш. Усе це допомагало формуванню національної свідомості, піднімало світоглядне видноко, позначилося на пошуках свого місця в мистецтві.

Як переважна більшість тогочасних молодих художників перехворів і він на авангард. Був період, коли хотілося малювати щось під імпресіоністів (Моне, Сезанн, Гоген,

вразила його “Звідки ми? Хто ми? Куди йдемо?” Клода Моне. Але вже 1974 року на першій ленінградській, а згодом московській виставці нонконформістів Гуменюк заявляє свою неординарність — його інтерпретація козацької старовини і початки українського неobarоко викликають невідомий інтерес. Подальші творчі пошуки Феодосія звернули на себе увагу. І не тільки поціновувачів прекрасного. Довелося пакувати валізи і разом із родиною вибиратися до міста молодості — Дніпропетровська.

У рідному місті, на жаль, вільніше дихати не стало. Більше того, міліція, кегебейки з нього ока не спустили (“націоналіст!”, “тільки й малює свою Україну!”). Ледве роботу знайшов. Займався здебільшого монументалістикою — робив ескізи вітражів. І понині ще збереглися творіння його рук. Що цікаво, в цей період свого життя він виходить на так званий візантійський стиль. Це домінування на палітрі головних кольорів — білого, жовтого, синього, зеленого тощо на площинному зображенні.

Гнанний “земляками”, після шестирічної перерви він знову опиняється на берегах Неви. У цей час його ваблять сюжети народних звичаїв та обрядів — “Різдво”, “Великдень”, “Трійця” та інші. Його живопис — симбіоз оригінальних колористичних рішень, високої техніки, глибинної національної духовності й розкутої емоційності. Тематика і дух його картин близькі й зрозумілі кожному українцю (“Маруся Чурай”, “Гетьман Дорошенко”, “Гетьман Іван Мазепа”, “Свята Лавра” і т. д.). Один із мистецтвознавців зауважив, що автор “унікає чуттєвості, натуралізму, зосереджуючись на співучості ліній, виразності ритму, кольору, фактурі”. Кожна картина — семантично багатозначна. Навіть кожен символ, хай то буде мак (безмежна родючість), чи то віл (сила, витривалість і вірність), чи яйце (воскресіння, любов), а чи риба (символічне зображення Христа) сприймаються легко і зрозуміло.

Чільне місце в його творчості належить Шевченкіані, що й засвідчила нинішня виставка. Не за кількістю полотен, за — глибиною, тільки йому властивою інтерпретацією творчості Кобзаря. Його “Гонта”, “Катерина”, диптих “Доля”, “Сон” (“На панщині...”) тощо надзвичайно виразні й поетичні. Це не картини — це закодований діалог пройдешнього з сучасниками. На цьому тлі вражає Гуменюковий “Чернець” (2007). Навколійки стоїть старець, надзвичайно схожий рисами обличчя на автора (чи на Шевченка?) і протягає нам книгу (“Кобзар” — нашу Біблію?). Він, може, шойно поклав останнє хресне знамення і поклон. А позаду, у віконечку, маківки Святої Софії — символ вселенського духу мудрості. Огляньмося, вдивимось у ту далечинь...

...Серпень 2004 р. Перша поїздка Феодосія Гуменюка з дружиною до Італії. Рим, Ватикан, Асіз. Собори святого Марка, Петра, Сікстинська капела, Палацо Медічі. Творіння рук Тінторетто, Веронезе, Тиціана, Мікеланджело, Леонардо, Рубенса. Художник просто приголомшений величчю і генієм мистецтва і митців.

“Як працювати після того, що промайнуло перед очима в Італії? — ділитись з нами своїми думками Феодосій Гуменюк у шойно виданому альбомі. І чи запитує, чи стверджує, як слова молитви, — розпочати все спочатку, не звертати уваги на те, що навколо, творити на високому рівні, не на тому, що був раніше, а значно вище. Уже є орієнтири, вже побачив те, що завжди кликало до високого малярства...”

Чернець

Ренуар), про яких чув і раніше. На жаль, із їхніми оригінальними полотнами ознайомився пізніше в Парижі. Особливо

“Особливість екслібриса як символу полягає в його високій естетичній пробі, витонченій манері виконання, притаманній мистецтву мініатюри”.

ПЕТРО НЕСТЕРЕНКО

ВІТЧИЗНЯНИЙ КНИЖКОВИЙ ЗНАК

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО
ЕКСЛІБРИСА

Дмитро СТЕПОВИК,
доктор мистецтвознавства, професор

Український книжковий (бібліотечний) знак — екслібрис — це своєрідний світ духовної і матеріальної спадщини, цікаве явище національної культури пов'язане з давньою традицією. Адресований особистості чи бібліотеці громадського користування, екслібрис допомагає визначити склад колекції, зібрати розпорознені бібліотеки, отримати уявлення про особистість збирача, простежити розвиток художніх смаків різних епох. Як символічний знак власника книг екслібрис свідчить про належність людини не лише до цивілізованого суспільства, а й до вибраного середовища — інтелектуального. Книжна особа в цьому середовищі завжди була в пошані, і, власне, з цієї пошани народилося бажання засвідчити своє книголюбство відповідним символічним знаком. Але символіка — багатоліка; це поліфонічна мова багатьох видів мистецтва. Особливість же екслібриса як символу полягає в його високій естетичній пробі, витонченій манері виконання, притаманній мистецтву мініатюри. А вже одне з визначень екслібриса — це високомистецький ярлик або віньєтка з ім'ям власника і зображенням чогось такого, що характеризує особу цього власника, його інтереси, улюблену справу.

Саме таке ознайомлення із особою власника книг, наявність “символічного портрета” власника робить дослідження екслібриса захопливим науковим заняттям. Хоч український екслібрис є майже ровесником української книжки — і рукописної, і пізніше, друкованої, — однак це своєрідне мініатюрне мистецтво в нас практично не було досліджено на науковомистецтвознавчому рівні. Я не випадково написав “науково”, тому що невеликих статей у газетах і журналах про екслібрис в останні роки було багато. Але не було цілісної праці про таке цікаве мистецьке явище в його історичному розвитку в Україні. І ось праця мого колишнього аспіранта, нині кандидата наук Петра Нестеренка — заповнює цю білу пляму.

Вихід ґрунтовної монографії П. Нестеренка “Історія українського екслібриса” (К.: Темпора, 2010, 328 с.) — визначна подія в культурному житті України. Це результат 25-річних досліджень автора, який здійснив значну аналітичну роботу в напрямках хронології, стилістики, образності, типології та інших “зрізів” мистецтва екслібриса. Наукове видання розкриває перед читачем історію розвитку книжкового знака, що бере початок від сивої давнини, коли давні цивілізації зберігали інформацію на глиняних табличках. Досліджуючи стародавні екслібриси, науковець не лише ретельно вивчив і описав їх, а й зібрав інформацію про їх власників. Паралельно відбувалося збирання сучасних екслібрисів, листування з художниками і колекціонерами України та далекого й близького зарубіжжя. Поставлена мета вимагала від дослідника не лише великої ерудиції й ши-

роти кругозору, а й глибоких фундаментальних знань у багатьох галузях гуманітарних наук, зокрема, в бібліотекознавстві, документознавстві, геральдиці, фалеристиці, палеографії тощо. І треба зазначити, що це йому вдалося, Петра Нестеренка можна вважати вченим-енциклопедистом, що вже говорить про його подвижництво, — він організував понад 20 міжнародних, всеукраїнських та інших виставок українського екслібриса — і на батьківщині, і за кордоном (Німеччина, Великобританія, Данія, Швейцарія, Канада), опублікував багато досліджень з історії екслібриса, присвячених творчості художників. Вагома праця, викладена на 328 сторінках і щедро проілюстрована (близько 700 екслібрисів), дає яскраве зорове уявлення про предмет розповіді. Те, що колись було під заборною, те, що було заховано в спецхранах або опинилося в приватних колекціях, що було розпорознено по нечисленних музейних колекціях України та інших держав, тепер стало доступним для споглядання і подальшого вивчення широкому загалу. Ілюстративний матеріал органічно пов'язаний із текстом і висвітлює розвиток екслібриса — від глиняних табличок фараонів, рукописних записів на сторінках давніх книг до виникнення друкованих європейських екслібрисів, розповідає про історію українського екслібриса.

Книгу приємно взяти до рук. Вона приваблює чудовою обкладинкою, дизайном макетування. Одразу відчуваєш цінність і значущість цієї праці. Вона вражає своєю інформативною насиченістю, стрункою системою і цілісністю теоретичної концепції.

Екслібрис привертає увагу шанувальників книги ось уже понад століття, проте лише в роки незалежності стало можливим об'єктивно висвітлити, як виявилось, майже півтисячолітню історію українського книжкового знака. Важливим є висвітлення творчості майстрів екслібриса, про які змовчували в радянські часи або які опинилися в еміграції. Нині вони посіли гідне місце в загальній картині вітчизняного книжкового знака й засвідчили художню розмаїття.

Значну увагу приділено питанням класифікації, художньо-стильових особливостей, обґрунтуванню належності екслібрисів до українського набутку. За кількістю представлених у виданні екслібрисів, висвітленням творчості багатьох поколінь художників, ґрунтовністю опрацювання матеріалу монографія не має аналогів. Велика частина книжкових знаків представлена вперше.

У розділі “Історія вивчення українського екслібриса”, крім традиційного огляду спеціальної вітчизняної наукової літератури та багатьох зарубіжних видань, які стосувалися предмета дослідження, проаналізовано й значні бібліотечні та музейні приватні колекції Києва, Львова, Одеси, Харкова, Дніпропетровська, Луцька та інших міст України.

Українські екслібриси розглянуто в руслі розвитку графічного мистецтва на тлі загальної картини історії української книги. Автор уперше ставить завдання з'ясувати мистецьку актуальність книжкового знака, відтворити цілісну картину еволюції його художніх тенденцій, прослідковує типологію. Важливе значення має аргументація належності розглянутих екслі-

брисів до української культури, висвітлення постатей власників маєтків на наших теренах. Дослідником послідовно проаналізовано розвиток екслібрисів, починаючи з рукописної і давньої друкованої книги.

Заслуговує на увагу структура наукової роботи. До неї входять такі важливі розділи як “Екслібрис в українській рукописній та давній друкованій книзі”, “Протоекслібрис — ознака культури рукописної книги”, “Суперекслібрис як засіб індивідуального оздоблення книги”, “Становлення українського екслібриса у XVII ст. і подальший розвиток у XVIII ст.”, “Особливості розвитку екслібриса XIX ст.”, “Український екслібрис XX ст.: феномен творення” та “Типологія українського екслібриса”. До кожного розділу можна додати слово “вперше”, особливо це стосується терміна “протоекслібрис”, якого не було представлено навіть у такому авторитетному виданні, як “Словник іншомовних слів”, укладеному Україномовно-інформаційним фондом НАН України при Національному університеті ім. Тараса Шевченка, та у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови”. Тепер протоекслібрис вперше належно висвітлено в “Історії українського екслібриса”. Вищезазначені розділи розкривають трансформацію книжкового знака в часі, визначають періоди його розвитку.

Свою довголітню історико-дослідницьку роботу П. Нестеренко вдало поєднує з педагогічною діяльністю, з творчістю арт-критика. Починаючи з 1994 року, від часу реєстрації в Міжнародній федерації товариств любителів екслібриса, під час проведення XV Міжнародного конгресу екслібрисистів у Мілані (Італія), президент Українського екслібрис-клубу П. Нестеренко організував і експозицію трьох десятків різноманітних виставок екслібриса і малої графіки.

Виходу у світ “Історії українського екслібриса” чекали давно, тому її поява одразу отримала належний резонанс. Її помітили й оцінили в Європі: виконавчий секретар Міжнародної федерації това-

СУМЩИНО, ЛЮБОВЕ МОЯ!

Валентина ЄФРЕМОВА,
мистецтвознавець,
заслужений працівник культури України

Під такою назвою відбулася виставка-конкурс живопису, присвячена Миколі Омеляновичу МАКАРЕНКУ (1877—1938). Вдячні земляки шанували пам'ять видатного дослідника в галузі археології, історика мистецтва, науковця, художника, музеєзнавця, громадського діяча, вірного сина України.

Сумське земляцтво у Києві, Роменське відділення Українського фонду культури та Всеукраїнський фонд ім. П. Калнишевського роблять добру подвижницьку справу, перекидаючи місток між історичним минулим і сьогоденням. Вдячні земляки вклоняються світлому імені Миколи Омеляновича Макаренка, шанують його життєвий, науковий і творчий шлях, енциклопедичні знання, широку громадську діяльність. 4 лютого в ранковому служінні, вдячне духовенство Михайлівського Золотоверхого собору звершило молитву за спокій душі Миколи Макаренка, який завершив свій земний шлях у радянських таборачах.

1938 року цей скромний, шляхетний громадянин України, був закатований за високі ідеали. Мужній вчинок патріота, що виступив на захист собору від зруйнування, коштував йому життя. Біографія Миколи Омеляновича складна, сповнена драматичних подій, але завдяки волеюбності, неймовірній працездатності й цілеспрямованості він залишається для нас взірцем безкомпромісного служіння науці.

Освіченості Миколи Макаренка можна позаздрити. Він володів кількома мовами, що дозволяло йому працювати з першодруками, епістолярними виданнями. Микола Омелянович залишив нащадкам 150 наукових праць з історії культури, побуту, старовини, понад 3 тисячі малюнків, екслібрисів, мотивів для кахлів, епістолярну спадщину. Його дослідження Трипільської культури на Київщині, Сумщині з наступними науковими обґрунтуваннями — безцінний скарб для подальшого вивчення історії української культури.

М. Макаренко постійно закликав до охорони історичних пам'яток, храмового зодчества за тоталітарного режиму, навали атеїстичної пропаганди, принципово обстоював власне бачення формування незалежного суспільства. Завдяки йому була врятована Софія Київська.

У конкурсі живопису його імені “Сумщина, любов моя!” взяли участь 25 художників. Свої твори представили митці з Сум, Ромен, Шостки, Конотопа, Глухова, Тростянець, Великої Писарівки. Учасники у своїх картинах розкрили неповторну красу Сумщини з її самобутніми, мальовничими краєвидами, архітектурними перлинами, історичними посталями.

Лауреатами стали сумчани Іван Шаповал (“Рідне місто моє”), Віктор Михайличенко (“Осінь в Сумах”) і Надія Полюян-Внукова (“Бузковий цвіт”) із міста Ромни.

Виступ педагогів та учнів Київської музичної школи № 5 став окрасою відкриття виставки. Репертуар із творів високої класики зворушив серця присутніх. Атмосфера вишуканості й шляхетності дуже імпонувала видатній постаті самого Миколи Макаренка.

Нагорода Петрові Нестеренку: медаль пам'яті Удо Іваска

риств любителів екслібриса (F.I.S.A.E.) Вільям Е. Батлер з Лондона, який координує і сприяє діяльності організації, вручив П. Нестеренку за багаторічну плідну діяльність у світовому екслібрисі та за видатний внесок в екслібрисний рух сучасності медаль “Пам'яті Удо Іваска”. Він став

першим науковцем, удостоєним цієї нагороди в Україні. Зазначимо, що Удо Іваск — один із перших дослідників російського (а разом з ним і українського) екслібриса початку XX століття. Численні вдячні відгуки також надходять із Києва та різних регіонів України. Це свідчення того, що Петро Нестеренко блискуче впорався із поставленим завданням, хоча й стикався з чималими труднощами в процесі роботи.

— Галино Миколаївно, Ви як упорядник цих книжок — романів Володимира Винниченка “Нова заповідь” та “Лепрозорій” — розкажіть, будь ласка, яким був їхній шлях до читача?

— Почну з того, що роман Володимира Винниченка “Нова Заповідь” уже відомий українським читачам, бо побачив світ у журналі “Вітчизна”, а ось роман “Лепрозорій” вони прочитають вперше, бо цей твір був надрукований ще за німецьких таборів для переміщених осіб. Із волі Розалії Яківни, дружини Винниченка, та з ініціативи професора Григорія Костюка й Української Вільної Академії Наук у США всі рукописи було передано до архіву Російської та Східноєвропейської історії, так званий Бахматєвський архів, Колумбійського університету. За заповітом, вони мали там зберігатися до того часу, поки в Україні не буде відновлено демократичний устрій і поки вона не здобуде реальну незалежність. Лише за такої умови можна говорити про об’єктивне наукове вивчення творчої спадщини письменника. Отож 1995 року після проголошення України суверенною державою й отримала відрядження до Колумбійського університету — мала забрати ці машинописні тексти. Я їх знайшла й привезла в Україну.

— А як склалася доля решти творчої спадщини Винниченка?

— Не знайшла я тоді в Колумбійському університеті машинописного тексту “Вічного імперативу” — твору муженського періоду письменника. Інший твір — “Поклади золота” було видано тільки у США. Значна частина рукописної спадщини зберігалася в Григорія Костюка, відомого винниченкознавця, літописця літературного й мистецького життя української діаспори. Після його смерті всі матеріали потрапили до відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН України. Що ж до малярських робіт Винниченка: напередодні Другої світової війни письменник мав намір переїхати до Детройта, то й надіслав туди частину свого архіву з картин. Після смерті митця Григорій Костюк перевіз ці роботи з Детройта (50 картин) і Мужена (60 картин) до Української Вільної Академії Наук у США, до того часу, поки Україна не стане незалежною. По суті, так було сформовано спадщину Винниченка як художника — більш як сто олійних картин та чотири альбоми з ескізами. 8 травня 2000 року цю колекцію було передано до відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка. Були й втрати на шляху формування колекції. Так, свого часу в Німеччині відомий український художник Микола Глушенко, який, до речі, навчав Винниченка живопису, просто-таки викрав у свого колишнього учня альбом з акварелями і вивіз його в Україну, де передав його тодішньому міністру культури Ользі Чорнобривцевій. Однак “великий ідеолог” Маланчук, як кажуть, приробив ноги тому безцінному альбому. Вочевидь, ми назавше його втратили.

— Якою мірою романи “Нова заповідь” та “Лепрозорій” цікаві сучасному читачеві? Чи актуальні вони нині?

— Це майже детективні романи, з елементами інтриги. Безперечно, вони цікаві й сучасному читачеві. І “Нова заповідь”, і

“Лепрозорій” належать до муженського періоду — вельми не легкого у психологічному сенсі для письменника. Мужен — невелике містечко на півдні Франції. Сюди, в стару садибу з великою ділянкою землі, після втрати роботи в Парижі, затаврований як “старий вовк української контрреволюції”, переселився Винниченко з дружиною Розалією Яківною. Гостре почуття ностальгії, ізольованості стали для нього нестерпною мукою. Тут він переживав прихід до влади фа-

ролинам сонце, має цілющі властивості для людського організму, а ось переробка продуктів вбиває цю силу. Винниченко проявляв неабияку силу волі, що межувала з мазохізмом, займаючись власним самозціленням. Він мав у цій справі чудового однодумця і натхненника — Розалію Яківну, яка була лікаркою за фахом. Володимир Кирилович відмовився від паління, алкоголю, споживання м’яса, вареної їжі — лише овочі, фрукти, вирощені на власній ділянці. І такий спосіб

цію, утвердженою політично і культурно.

— Отже, можна сказати, що цими двома книжками — “Нова заповідь” та “Лепрозорій”, — що побачили світ у видавництві “Знання”, зроблено ще один крок до повернення Володимира Винниченка в Україну...

— Так, звичайно. Наша мета — повернути Винниченка-митця читачеві цілком. Прикро, що досі залишаються невиданими щоденники письменника — тисяча сторінок надзвичайно цікавого мате-

НЕВІДОМИЙ ВИННИЧЕНКО

“Націоналіст”, “агент імперіалістичних держав”, “ворог молодій соціалістичній державі” — як тільки не таврували його, одного з найталановитіших, найяскравіших митців слова, без якого неможливо уявити не тільки українського літературного процесу, а й усієї української історії... отієї, яку можна читати лише з бромом.

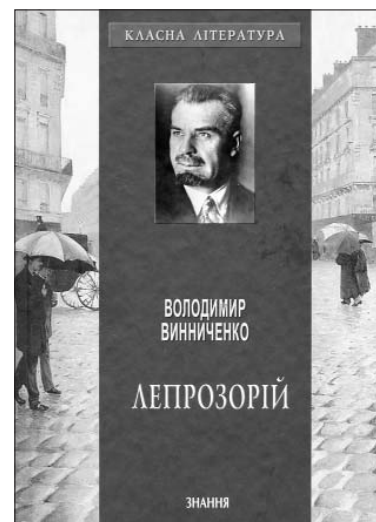
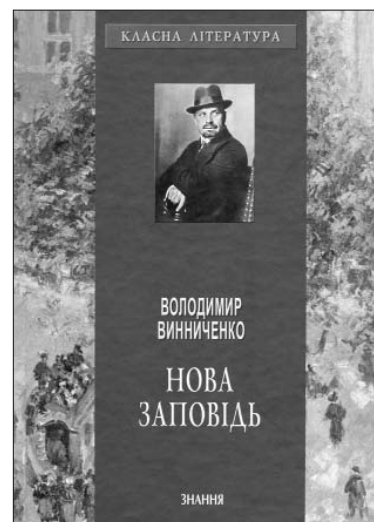
“Вся історія відносин між Москвою та Україною протягом більше як 250 літ, із моменту злуки цих двох держав є плано-мірне, безоглядне, безсоромне, нахабне нищення української нації всякими способами, вщерть, до стертя всякого сліду її, щоб навіть імені її не лишилось”, — підіб’є трагічний підсумок українського буття митець, немов підведе ризику під власним... Що думав він там, на гіркому окрайці свого життя? Чим терзався далеко за межами України, в маленькому французькому містечку Мужен біля Канн? Як тамував 25 років свої напади ностальгії? Ми так мало знаємо про те... Гадаю, його романи “Нова заповідь” та “Лепрозорій”, які тільки-но побачили світ у видавництві “Знання”, проллють світло на цей складний

відтинок письменникового життя, і в читацькій уяві постане Винниченко іншим, не таким, яким ми його досі знали. Поділитися своїми думками з цього приводу я попросила відомого винниченкознавця, доктора філологічних наук, головного наукового співробітника відділу компаративістики Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН України Галину СИВАЧЕНКО.

шизму, Другу світову війну. Тут він став в’язнем концтабору за відмову співпрацювати з окупантами. Це був період тяжких роздумів над глобальними світовими проблемами, у яких і народилася соціально-філософська доктрина — конкордизм. Вона знайшла своє відображення в романі “Лепрозорій”. Конкордизм — теорія творення нового, гармонійного суспільства, заснованого на погодженні фізичних і психічних сил. Вона не така вже й утопічна, як може спершу здатися. Є думка, що конкордизм багато в чому випередив ідею конвергенції, висунуту у 1950-х роках вченими світової величини, зокрема Сахаровим. Винниченко цією концепцією, зокрема, передбачив створення Європарламенту. Четверть віку живучи далеко поза межами Батьківщини, він залишався з нею у своїх думках, розробляв план виведення України зі складу СРСР шляхом плебісциту. Як бачимо, Україна здобула незалежність. Інша справа — яка то незалежність. За 60 років роман “Лепрозорій” не тільки не застарів, а навпаки, став ще актуальнішим. Зокрема теорія письменника про порушення рівноваги між людиною та природою, неправильне харчування, що призводить, на думку одного з дійових осіб, професора Матура, до тяжкої хвороби дискордизму — духовної прокази людства.

— Гадаю, ця концепція як ніколи на часі. І це мало б бути особливо цікаво сучасному читачеві.

— Так, звичайно. Винниченко мав глибоке переконання: проповідуй тільки те, в чому сам переконаний, що сам випробував. Він почав перебудову власного життя з системи харчування, що ґрунтувалася на ідеї натурфілософії швейцарського лікаря-дієтолога М. Бірхера-Беннера. Вчений вважав, енергія, яку дає

життя, безперечно, мав гарні результати. Свої думки з натурфілософії письменник акумулював у головній героїні роману “Лепрозорій”, яка харчувалася лише сирією рослинною їжею, відповідно, й помисли її були чистими. Такою Володимир Винниченко бачив людину майбутнього гармонійного суспільства.

— Наскільки складною і суперечливою Вам бачиться постать Володимира Винниченка з відстані часу?

— Винниченко — парадигматична постать. Він творив на переломі віків, на вістрі різних напрямів у літературі, спрагло всотуючи в себе всі духовні здобутки. Як високоосвічена людина, знав багато мов, глибоко був обізнаний зі світовою культурою. Так, політик він безсистемний, проте не продався, жив і діяв лише за переконаннями, до того ж глибокими. Вірив у соціалізм, однак соціалізм український. Не справедливо закидати йому у вічність — мовляв, встромив ніж у спину українській революції. Ми маємо шанувати Винниченка як яскравий талант і непересічну особистість у його найпалкішому прагненні бачити українську на-

рліу. Їх цікавіше читати, аніж художній твір. Систематичні нотатки письменника якнайкраще відтворюють атмосферу тодішнього політичного життя та лабораторію творчості. Тут і політичні візії, і філософсько-публіцистичні роздуми, і зауваження психологічного характеру. А часом це глибоко інтимні переживання, сокровенні думки. Половину щоденників, обсягом 500 сторінок, 2000 року вже опублікував журнал “Київська старовина”...

— Однак це лише половина щоденників, записок... Та й, вочевидь, вони заслуговують на окреме видання. Чи не так?

— Безперечно. То було б унікальне видання, от тільки, як завжди, проблема — брак коштів. Жаль, що таке видання поки що тільки мрія. Нотатки другої половини життя Володимира Винниченка — це етап глибокого переосмислення, пропущеного крізь серце, і вони мали б відкрити нам нового Винниченка, дали б змогу глибше зрозуміти його як митця і особистість.

Розмовляла
Марія КУЧЕРЕНКО

МАЛЯРСЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО ВАН-ГОГА

Євген БУКЕТ

За все своє життя він продав лише одну картину, а нині виставки його картин збирають повні зали шанувальників. На початку березня виставка “Чесний з собою” на відзначення сумних 60-х роковин від дня смерті видатного українського літератора, громадського діяча і художника відкрилася в Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського. У такий несподіваний спосіб Володимир Винниченко через кілька десятиліть завітав у гості до будинку побратима — Михайла Грушевського. Працівники музею вирішили саме цією виставкою відкрити цикл проектів до 20-річчя незалежності України.

В історію національної культури В. Винниченко увійшов як один із найталановитіших українських письменників. Його творча спадщина велика й різноманітна: 14 романів, більше 100 оповідань, 23 драматичні твори, низка публіцистичних статей, щоденник за 1911—1951 рр.

Упродовж усього свідомого життя він намагався поєднати літературну діяльність і політику. Був членом Революційної української партії. Один із провідників української національної революції, лідер УСДРП, головний редактор “Робітничої газети”. На 1917—1919 рр. припадає найвищий злет Винниченка-політика. Він очолював Генеральний секретаріат Української Центральної Ради, а пізніше Директорію, а ще був автором майже всіх законодавчих актів Української Народної Республіки. Остаточно залишивши Батьківщину навесні 1920 року, жив у Чехії, Німеччині, а 1925 року переїхав до Франції.

Художня спадщина митця представлена жанрами пейзажу, портрета, натюрморту. Винниченко використовує різні техніки: олію, акварель, олівець, вугілля, змішану техніку — акварель і перо. Для нього характерне імпресіоністично-реалістичне колористичне спрямування.

Винниченко-художник поступово здобув визнання у колі професійних художників Анрі Сіньяка, Пабло Пікассо, Фергана Леже, його роботи виставлялися в паризьких галереях і дістали високу оцінку як такі, що могли б зробити честь навіть професійному художнику.

Після поетапного повернення в Україну (2000—2002 рр.) малярська спадщина Володимира Винниченка зберігається в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України та на депозиті Національного художнього музею України.

Твори належним чином реставровані й натягнуті на підрамники. Здійснив цю роботу художник Василь Корчинський. Матеріально допоміг Фонд сприяння розвитку мистецтв, який очолює Володимир Толстоухов.

“Знаменно те, — сказав на відкритті виставки в Музеї Михайла Грушевського заступник директора Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України Сергій Гальченко, — що сьогодні ми маємо виставку в Будинку-музеї Михайла Грушевського, першого Президента Української Народної Республіки. Саме в цьому будинку сьогодні експонується малярська спадщина першого голови уряду УНР. І мені хочеться вірити, що в Києві буде музей В. Винниченка. Адже сьогодні маємо понад сотню його картин, архів і програму максимум — повернення в Україну всієї його спадщини, яку заповідано передати Україні”.

“Тоді вважалося, що в СРСР не буває катастроф, аварій, масової загибелі людей — ці явища мали місце лише там, “де править капітал”.

ЗГАДУЮЧИ ПОНЕДІЛОК 13 БЕРЕЗНЯ

(до 50-річчя Куренівської катастрофи)

Панорама Бабиного Яру. 1931 рік

Дмитро МАЛАКОВ,
старший науковий співробітник
Музею історії Києва

У неділю 12 березня 1961 року яскраво сяяло весняне сонечко. Удвох із родичем ми поверталися з Куренівського пташиного ринку. Тролейбуси йшли переповнені, тож вирішили прогулятися, подихати свіжим весняним повітрям до стадіону “Спартак” пішки. Коли проходили біля устя Бабиного Яру, звернули увагу на потічок, що збігав попід містком у підземний колектор. Тут росли височенні осоки, а місток мав огороження з кількох чавунних прясел — таких самих, як на бульварі Тараса Шевченка. Того недільного дня замість тихоплинної течії, якою звичайно був однойменний з Яром струмок, ми побачили бурхливу гірську річку, що клекотіла, зникаючи в трубі попід трамвайними рейками та проїжджою частиною вулиці Фрунзе — колишньої Кирилівської (між іншим, фрунзе, помолдавськи й румунськи — лис-тя). Майнула думка: тале сніг у верхів'ях яру, отож і води багато біжить. Та вже потім, на другий день виникла інша гадка: ми були в тому місці, де через 16 годин нас би не стало...

Я тоді працював старшим інженером виробничо-технічного відділу Управління тепловими мережами “Київенерго”, що знаходилося на площі Франка, 5. Ранком у понеділок 13 березня почув на роботі: на Куренівці сталася аварія — “вбило” тягову підстанцію трамваю, затопило вулицю й трамвайне депо... Про причину й подробиці ніхто нічого не знав. В обідню перерву вийшов з Управління і побачив на теперішньому майдані Незалежності військову амфібію БАВ. Нагадаю: це — радянська копія американських “duck” (качка), на яких союзники-альянти висаджувались у червні 1944 року в Нормандії, відкриваючи Другий фронт. Так-от, того дня БАВ швидко рухалася в бік вулиці Інститутської. Нижня частина корпусу машини була жовтавого кольору глини — до ватерлінії. Збагнув: їдуть у ЦК на Банкову “на килим” — доповідати керівництву республіки особисто.

Після роботи заїхав додому на

Обсерваторну, нашвидкуруч перекусив, повісив під пальго фотоапарат і рушив “вісімнадцятим” тролейбусом на Куренівку. На ту вечірню годину 13 березня по місту вже пішло стільки чуток і фантастичних вигадок, що люди прагнули пересвідчитись у тому, що сталося, на власні очі. Але тролейбуси туди вже не йшли, а розверталися на кінцевій зупинці маршруту № 4 — на теперішній вулиці Якіра. Ця кінцева тоді називалася: Завод “Укркабель”, хоча до нього досить далеченько. Новим киянам підкажемо де це: в головному корпусі колишнього заводу тепер містяться супермаркети “Фуршет” та “PROMENADA-CENTER”. Хто б міг подумати, що в незалежній Україні не потрібен кабель власного виробництва!

Отже, того понеділкового надвечір'я пасажири виходили на тій кінцевій і мовчки йшли в бік Подільського узвозу (не можна не зауважити, що назва ця помилкова: узвіз сполучає Лук'янівку не з Подолом, а з Куренівкою). Одні йшли додому, ще не знаючи, що рух нанизу взагалі перекрито; інші йшли подивитися, що трапилося. У нижній частині узвозу стало видно, що вулиця і поле стадіону “Спартак” залиті глиною. Вище, попід бордюром узвозу стояла вервечка амфібій БАВ, але на їх бортах не було слідів глини, отже, ці машини не пішли далі, оскільки в густій муляці гребний гвинт амфібії безси-

лий — так тоді уявлялося після побаченої вдень на Хрещатику такої машини. Ніхто нікого не зупиняв, навіть не пам'ятаю, щоб там стояла якась охорона чи міліція. Усе було зрозуміло й так. Люди мовчки перетинали порожню проїжджу частину узвозу й прямували до вулички, що піднімається на терен Клінічної лікарні імені Павлова.

Перше, що побачив там — двоє чоловіків йшли з ношами, на яких лежало тіло, накрите брезентом. Люди прямували поза Кирилівську церкву, у бік Яру. Тут назустріч йшли ще двоє, які вели під руки білого третього, на шії в нього висів фотоапарат, а в руках в одного з “супроводжувачих товаришів” моталася сіро-зеленкувата засвітлена фотоплівка. Мені залишалося тільки зсунути, не розстібаючи пальта, свій апарат вбік, щоб навіть не випадав. Ні про яке фотографування не могло бути й мови.

Край схилу стояли люди, підступивши по жухлих минулорічних бур'янах до безмежного розмаю сиріої глини так близько, що залишався один крок. Мовчали, розмірковували, намагалися второпати, що і як трапилося.

Звісно ж, десятиліттями існування радянської влади люди були навчені тримати язика за зубами, інтуїтивно здогадуючись, що про лихо, яке сталося, не слід особливо базікати. Дехто теж бачив отого сміливця з засвітленою фотоплів-

За непередбачуваним збігом, на 2011 рік припадає низка сумних для киян “ювілеїв”: 13 березня — 50 років Куренівської техногенної аварії, 26 квітня — 25 років Чорнобильської техногенної аварії; а далі — суцільні 70-річчя: 22 червня — початок війни, 11 липня — початок героїко-трагічної оборони Києва, 19 вересня — початок нацистської окупації, 24 вересня — початок вибухів і пожеж на Хрещатику, 29 вересня — початок масових розстрілів у Бабиному яру, 3 листопада — вибух Успенського собору. Отже, “є про що і нам згадати”, як співається, щоправда, з іншого приводу...

кою, якого “взяли”, ясна річ, саме за це. Звичайно, ті, що пішли з ним, були не єдиними в натовпі. Тоді вважалося, що в СРСР не буває катастроф, аварій, масової загибелі людей — ці явища мали місце лише там, “де править капітал”. Пам'ятаю грізні написи на залізобетонних дотах над річкою Ірпін: “За фотографування — под суд!” Так само писалося й на складах: “За курення — под суд!” І всі радянські люди знали, що виправдання за скоєне не може бути, і взагалі, ніхто ніколи не чув, щоб суд когось виправдав! Усі знали, що наші негаразди — будиночок-розвалюху, смітник, вуличну чергу, базарний натовп тощо — фотографують інтуристи та західні кореспонденти, щоб потім злостиво опублікувати ці знімки у своїй “жовтій” пресі, аби в такий спосіб “очорнити нашу прекрасну радянську дійсність”. За звичкою, втовкмаченою у свідомість натовпу ще тоді, а тепер уже на ментальному рівні, люто ненавидять журналістів деякі сучасні “достойники”, затуляючи об'єктиви телекамер або вдаючись до відверто хуліганських витівок...

Тоді над яром, з якого вранці так миттєво вихлопнулися тисячі тонн рідкого лесу, люди ввечері стояли, вголос розмірковуючи про те, що сталося, не роблячи далекоюсяжних висновків. Хто знав більше, казав, що прорвало греблю, насипану впоперек Бабиного Яру, за якою десять років накопичувалася лесова пульпа, що її закачували сюди по трубах із Петрівських цегельні над річкою Сирець. Тобто, розмивали верхній, зайвий шар лесу, аби дістатися нижчих покладів зеленої спондилової глини — найкращої сировини для виробництва чудової київської жовтої цегли. Зріджений лес

мав осісти в яру, а вода стекти на долину й далі — до Дніпра. Але вода не просочувалася вглиб, а накопичувалася все більше і більше, аж поки не прорвала греблю того нещасливого ранку.

Отак воно було. Лише одна жіночка не дослухалася тих чоловічих міркувань і тихо мовила, вказуючи на її одній відоме місце в глині: “Отам Петро лежить”. Їхня хата стояла внизу яру, її знесло потоком, Петро не встиг відбігти далеко вгору, а вона врятувалася, бо тої миті пішла до вихідку...

З гори було видно, що ті осоки, які ще вчора росли край містка через струмок, тепер стирчали далеко далі. Ще далі виднілися дахи і рештки хат, парканів і різного мотлоху, що опинився на поверхні. З жовтавою маси стирчав навкіс кормою, як поплавці із води, тролейбус “шкода” вісімнадцятого маршруту. (Ті тролейбуси надійшли до Києва зовсім нещодавно і сподобалися киянам плавністю й м'якістю руху, яскравим люмінесцентним освітленням, а особливо — відсутністю страшного брязкоту вікон, як у вітчизняних). Тепер люди розмірковували: чи тролейбус дістав носом дна, чи залишився на плаву, чи залишилися в ньому пасажири й водій — навряд... У такій же позиції далеко позаду лежав трамвайний вагон. Вранці на вулиці був жвавий рух пішоходів, школярів, транспорту — люди поспішали на роботу, до школи. Була восьма тридцять, коли з верхів'їв яру долинув глухий загрозливий гуркіт. З чуток уже знали, що коли впали стовпи контактної мережі електротранспорту, дротом під високою напругою накрило переповнений пасажирами автобус “ЛАЗ”, який йшов із Димера. Машина миттю спалахнула — ніхто через тісноту й вузькі чотиристулкові дверця не встиг врятуватися. Казали, що одна жінка розпізнала потім тіло свого чоловіка, який їхав тим автобусом, по гудзику на нижній білизні... Казали, що людей вранці знімали з дахів і дерев гелікоптерами Мі-4 — про це вже ввечері розповідали місцеві мешканці — очевидці. І про пожежну машину, екіпаж якої загинув, рятуючи людей... По слідах від пульпи на деревах і стінах будинків, що вціліли, було видно: вал котився значно вище, ніж ми бачили рівень застиглої жовтавої маси, яка до вечора встигла осісти, розлившись вище.

Тоді згори було видно, що повністю зруйновано трамвайне депо, що рівень пульпи сягнув середини висоти вікон першого поверху лікарняного корпусу попід

Над Бабиным Яром після Куренівської аварії — група закордонних фахівців у супроводі працівників Держбуду УРСР. Вдалині — забудова Петропавлівської вулиці. На передньому плані — “товариш у цивільному”. Березень 1961 року

Кирилівською горою. Далі, по вулиці Троїцько-Кирилівській (від 1963 року — Олексія Терехіна), 4, де тепер розміщується Посольство Республіки Індія, пуля сягнула вікон першого поверху, але тоді, не маючи поблизу інших орієнтирів, спостережники з висоти ще міркували, чи той будинок, була, не п'ятиповерховий і ми бачимо лише три горішні поверхи...

Одразу почалися рятувально-відбудовчі роботи. Вони тривали й уночі — при світлі десятків прожекторів, встановлених на стовпах і дахах сусідніх будинків. Людей знаходили в різних місцях. Спершу обмивали з брандспойтів обличчя, щоб розпізнати замурене тіло. Моргів не вистачало, трупи складали в підвалах лікарень, вимкнувши опалення. Десятки киян чергували на розкопках, сподіваючись побачити рідну людину, хто зник у той день. Траплялися жалюві ситуації, коли ківш екскаватора або ніж бульдозера шматував ненароком чийсь тіло і тоді натовп зривався у несамовитому зойку... Так тривало не один день.

Офіційна та дуже коротка інформація про те, що сталося, надійшла лише 16 березня по київському міському дроговому радіомовленню (без виходу в ефір!). Між тим, так звані “ворожі голоси” — британська “Бі-бі-сі”, “Голос Америки” та “Німецька хвиля” негайно повідомили про ки-

Справді: ще 1951 року почалося заповнення загачених у кількох місцях першого, другого, потім третього відрогів Бабиного Яру з метою в подальшому зрівняти з верхнім рівнем берегів увесь яр і забудувати цю частину Сирцю, аби назавжди позбутися ідеологічно шкідливого, з точки зору влади, місця в Києві. Вважалося, що на цій темі грають “наші вороги”...

Згодом визнали причину аварії, що сталася внаслідок кількох кричущих порушень: помилки в проекті, розробленому галузевим інститутом у Москві, недбальство при спорудженні та експлуатації відстійника та особливо — неприпустима байдужість міської влади, яку попереджали про небезпеку заздалегідь і навіть напередодні, коли ще можна було запобігти принаймні людським жертвам. Але гору взяв отой страх влади за відповідальність, за рішучі, нехай навіть ідеологічно небезпечні дії — страх, повторений через 25 років, коли теж можна було не святкувати 1 травня та уникнути масштабних збитків і втрат від Чорнобильської аварії...

Кількість людських життів, які забрав “другий Бабин Яр”, мабуть, достовірно ніхто вже не дізнається, тим більше, що офіційній версії у 145 загиблих важко повірити тим, хто бачив це місце тоді, хто працював на ліквідації

ївську катастрофу. Попри заборону слухати “голоси”, тисячі киян дізналися про аварію того ж вечора з власних радіоприймачів — крізь суцільне монотонне гудіння “глушилки”. Але у вітчизняній пресі перша публікація про це з'явилася аж 21 березня у газеті “Вечірній Київ” як коротке висловлення співчуття влади сім'ям загиблих, а докладніше, там само — 31 березня як “повідомлення Урядової комісії про закінчення розслідування причин аварії намитих земляних мас у Бабиному Яру”. До того часу кияни вже через розповіді очевидців та особливо через “агенцію ОБС” (одна баба сказала) наслухалися всякого. Дзвонили киянам родичі та знайомі з інших міст, куди доходили неймовірні чутки про десятки тисяч загиблих, про затоплення Подолу тощо. Нагадаймо: Інтернету та “мобілок” тоді не було!

Поповзли різні зловісті чутки: церковні кликуші нашіптували, що до біди призвело закриття безвірницькою радянською владою монастиря у Лаврі якраз 11 березня, мовляв, це позбавило місто небесного захисту; згадали і “нещасливе” число 13 та “важкий” день понеділок; пригадали, що сталося це у рік двадцятих роковин трагедії Бабиного Яру — мовляв, він помстився владі за намагання знищити згадку про розстріли євреїв 1941 року. Як не парадоксально, але поведінка й мовчанка влади й були найбільшою антирадянською пропагандою.

наслідків аварії... І потім у лікарнях і вдома помирили поранені та постраждали, причину смерті яких вже не зараховували до числа жертв: як працювала радянська медична статистика, добре відомо. Адже у нас ніколи не було епідемії грипу, який приховували під добре всім відомою аббревіатурою “орз” (остроє респіраторне захворювання) — це щоб ми мали краший вигляд ніж “загниваючий Запад”.

Нагадаймо про інші збитки: за офіційними документами, під час аварії було зруйновано 68 житлових і 13 адміністративно-виробничих будинків. Непридатними для житла визнано 298 квартир, зокрема 163 — у приватних будинках, де мешкало 353 родини з загальною чисельністю 1228 людей.

А рівно через тридцять днів після “курєнівки” старший лейтенант авіації Юрій Гагарін здійснив перший у світі космічний політ навколо Землі і благополучно приземлився того ж дня вже майором і Героєм Радянського Союзу. Світ сколихнула ця справді сенсаційна новина, перед якою все інше стало не таким важливим...

Потім терен аварії розчистили, розпланували й заново побудували трамвайне депо, шляхопровід, проклали й забудували теперішню вулицю Олени Теліги, влаштували парк, встановили пам'ятник загиблим працівникам електротранспорту тощо. Життя триває! Нове життя.

У ЧЕРНІВЦЯХ ВІДКРИЛИ МЕМОРІАЛЬНУ ДОШКУ ВОЛОДИМИРУ ІВАСЮКУ — ЛЮДИНІ, ПОЕТУ І КОМПОЗИТОРУ

Ініціатива встановлення пам'ятної меморіальної дошки належить керівництву Буковинського державного медичного університету, оскільки свою стежину в доросле життя Володимир Івасюк почав торувати саме тут у Чернівецькому медичному інституті. Тут народилися його відомі пісні “Червона рута”, “Водограй”, “Я піду в далекі гори”, “Мальви”, “Балада про дві скрипки”, “Пісня буде поміж нас”. І природньо, що на дошці зазначено саме цей період у його житті: “У цьому закладі з 1967 р. по 1972 р. навчався видатний український композитор Володимир Івасюк”.

Марія ВИШНЕВСЬКА,
м. Чернівці

Пам'ятку створив відомий чернівецький скульптор Іван Салевич. Вітаючи присутніх, ректор БДМУ Тарас Миколайович Бойчук зазначив, що пишеться тим, що саме в Буковинському державному медичному інституті навчався геніальний композитор Володимир Івасюк, який став найвищим мистецьким надбанням української музичної культури ХХ століття. Перший заступник голови Чернівецької обласної державної адміністрації Георгій Галиць, заступник міського голови Інна Онацька, доктор медичних наук, професор, заслужений лікар України, однокурсник Володимира Івасюка — Василь Корнацький відзначали, що творчість Володимира Івасюка давно посилає своє належне високе місце в серці нашого народу, в Україні й далеко за її межами.

В урочистостях взяли участь: сестри Оксана та Галина, однокурсники Володимира Івасюка, серед яких і завідувачка відділення Чернівецького обласного клінічного кардіологічного диспансеру **Марія Феодосівна Старшинова**.

— Володя був моїм однокурсником. Як і всі ми, хто прийшов за покликанням до медичного інституту, він був завзятим до навчання. Вирізнявся лише любов'ю до музики. У спілкуванні був ширим і простим. Неодноразово запрошував мене співати. Але, маючи певні комплекси щодо публічних виступів, я так і не зважилася прийняти його запрошення. Ми залишалися добрими однокурсниками. Закінчував Володя медичний інститут уже у Львові, паралельно навчаючись у тамтешній консерваторії. Знаю, що, незважаючи на його лагідну вдачу, у нього не складалися взаємини з його керівником курсу в консерваторії. А якось на семінарі у Львові, вже після трагічної загибелі Володі, львівські медики розповіли мені про деякі деталі цієї трагічної події.

— **Якщо можна, розкажіть про це?**

— Одного дня до львівської лікарні у важкому стані був доставлений паталогоанатом, який робив медичну експертизу, щоб

встановити причину смерті Івасюка. Вочевидь, отой тягар обітничого мовчання, що висів над ним упродовж років, як дамоклів меч, ятрив його душу. І після операції, буквально за декілька днів до свого відходу в інший світ, лікар розповів колегам правду про загибель Володимира Івасюка. За його словами, Володя забив до смерті в якомусь льоху. Усі внутрішні органи були ушкоджені. А коли молодики зрозуміли, що вони вбили свою жертву, тоді, очевидно, і вивезли до Брюховичів і повісили в лісі.

— **Чи були на той час версії про причини такої розправи і чому їх не розголошували?**

— За словами моїх львів-

Квіти Герою України

вшанування імені брата до чернівецького композитора Галина Івасюк-Крися. До меморіальної дошки Володимира Івасюка поклали живі квіти. Завершилися урочистості імпровізацією “Я люблю Івасюка”, яку виконали студенти Буковинського державного медичного університету.

І знову як тоді, понад 40 років тому, звучали на площі знайомі, до болю рідні мелодії і слова:

*Ти признайся мені, звідки
в тебе ті чари?
Я без тебе всі дні у полоні
печалі...
Може, десь у лісах ти
чар-зілля шукала,
Сонце-руту знайшла і
мене зчарувала...*

Ці слова з пісні “Червона рута”, що стала родзинкою імпровізації, живуть більше 30 років. Більше, ніж прожив поет і композитор Володимир Івасюк...

Він пішов із життя у 30. Тридцять років. Але за них зроблено набагато більше, ніж більшість із нас робить за все життя. 30 років... Молодість, зрілість? Як засвідчує творчість Володимира Івасюка — для таланту немає часових меж. Талант мало залежить від віку. Це підтверджує і вдячна пам'ять буковинців про свого земляка.

4 березня 1999 року в Чернівцях було відкрито Меморіальний музей Володимира Івасюка, на фасаді якого йому встановлено меморіальну дошку. У Кіцмані, за сприяння тодішнього губернатора Георгія Філіпчука, Володимиру Івасюку було встановлено пам'ятник. Цьогоріч встановлено і відкрито меморіальну дошку на будівлі Буковинського державного медичного університету.

Талант живе в спадку — в наших душах, наших серцях. У піснях...

Слова вдячності за вшанування пам'яті брата від сестри композитора Галини Івасюк-Крися

ських колег, причиною стала начебто дівчина, з якою Володя на той час зустрічався. А злочин вчинив разом зі своїми друзями колишній її хлопець. Але оскільки то були діти високопосадовців Львова, то, зрозуміло, деталі злочину не розголошувалися, а винні у трагічній загибелі Володі досі не названі.

— **Ви були знайомі з батьком Володі...**

— Так, але набагато пізніше, вже після цих трагічних подій. Це було, коли він лікувався у нас. Дізнавшись, що ми з Володею разом училися, Михайло Григорович багато розпитував мене про все, сам розповідав чимало цікавого, а одного дня подарував мені свої книжки.

На урочистостях, зі словами вдячності за добру пам'ять і

Олександра Довженка — поруч із Сергієм Ейзенштейном — вважають класиком світового кінематографа, переглядають у кіношколах, клубах, на фестивалах. Тому показ дев'яти реставрованих творів режисера — в лютому, у кінотеатрі “Київ” — мав стати святом для столичної публіки.

Мені довелося (за власний кошт) переглянути всі представлені картини в малому залі “Сінематека” (місць на сто). Окрім документального фільму “Олександр Довженко. Роздуми після життя” (1992 р., 20 хв.). Склалося враження, що навіть для досвідченого глядача рівень творчості Класика залишається таємницею.

Після слів вдячності Міністерству культури України — замовнику реставрації цих фільмів — та організаторам компанії IBS та “Ілленко фільм” — хочеться запитати: чи будуть такі ж покази в інших містах України? Адже кінокартини оцифровано, а цифрові копії коштують не дорожче кіноплівки. Наступне питання: де диски зі спадщиною Довженка? Адже вони не надходили у вільний продаж (пощастило лише дипломатичним представництвам і деяким науковим установам). Єдиний вихід — “завантажити” копії тих дисків із мережі Інтернет?

А тепер кількома словами про кожен фільм ретроспективи й атмосфери в залі та кінотеатрі. “Ягідка кохання” (1926 р.) — чарівна комедія, ланцюжок смішних ситуацій, хоча йдеться про спробу позбутися незаконнонародженого немовляти. Публіка сміялася і навіть кілька разів згадала Чарлі Чапліна. “Сумка дипкур’єра” (1927 р.) цікава й акторською участю самого режисера в ролі кочегара. Тут Довженко сперечається з інспектором-нишпоркою. “Звенигора” (1927 р.) створена за участі сценаристів

Юрія Тютюнника (генерал-хорунжого армії УНР) та Майка Йогансена, сценографа і декоратора професора Василя Кричевського. Переказати цей фільм майже неможливо: тут сучасність переплетена з міфологією.

“Арсенал” (1929 р.) — фільм про боротьбу за Київ у січні 1918 року. В залі було не більше 20 осіб. Чи ця картина

ДЕ Ж ДИСКИ ДОВЖЕНКІВСЬКИХ ШЕДЕВРІВ?

“більшовицька”? Все ж тут погляд режисера-гуманіста. Подивіться хоча б на Амвросія Бучму в ролі німецького солдата. Під час перегляду трапилася “особлива подія”: жінка років шістдесяти запізнилася хвилин на двадцять і одразу..

вийшла із зали з’ясувати, де звук цього фільму. Німого фільму. Наступного дня той її співрозмовник, працівник кінотеатру, розказав мені: жінка вважала, що прийшла саме на “звукову версію” фільму. Додам, що запізнення глядачів — на

віть на п’ятнадцять хвилин — було звичним під час Тижня кіно Довженка. Сеанси у будні дні починалися о 17 (чи 17:30) та 19 годині.

“Земля” (1930 р.) демонструвалася навіть декілька разів. Я був на другому плановому перегляді в малому залі (вільних місць майже не було). Фільм, поетичні кадри якого закарбовуються в пам’яті. Серед його глядачів у суботу був і поет Іван Драч. За кілька крісел перед поетом сидів юнак, який щоразу на драматичний момент реагував голосним “Ха-ха-ха!”. Наприклад, на фразу “Умираєш, Семен!”. Зал обурився і жартівник забрався геть... Спостеріг: обурення глядачів теж заважає перегляду, а дурносміх юнака — інформація до розуміння сучасної молоді.

Нарешті “Іван” (1932 р.) — перший звуковий фільм Довженка. Серед його композиторів — Борис Лятошинський. Картина відновлена надзвичайно нежкісно: навіть із першого ряду було неможливо розібрати слова народної пісні, коли частина селян пішла полем у пролетарі, відокремившись від громади, а

в одній із ключових сцен — закадрового голосу. До того ж під час перегляду фільму “Іван” у приміщенні кінотеатру тривала гамірна репетиція дівочого рок-гурту, присвячена презентації альманаху романтичних короткометражок.

Але повернімося до сеансу з фільмом “Іван”. Час від часу хтось із глядачів розмовляв по телефону. У фільмі є сцена, де виконроб пояснює причину травмування робітника: “Його вбила відсутність уваги!” А чи не “вбиває” кіноперегляд така поведінка глядачів? Стало нормою прийти із запізненням, базікати по телефону, шурхати обгортками від цукерок... Куди не кинь, елементарна невихованість, якщо не сказати гостріше.

Про фільми “Щорс” (1939 р.) і “Мічурін” (1948 р., кольоровий). Незважаючи на Сталінську премію Довженку за “Щорса”, фільм став сатирою на всіх: і на більшовиків, і на Петлюру... Відзначу лише транспаранти з написом “Хай живе громадянська війна!”, фразу Щорса “Да здравствует красний террор”, багатія з монетами в роті. У залі навколо мене сиділи четверо дівчат, які постійно реготали... Навіть тоді, коли “червоний” командир Боженко називав міста й кількість “покладених” там противників (чомусь особливо розбирало дівчат почуте про загиблих у Броварах!).

“Мічурін” може видатися чи не агіткою за Сталіна і тогочасний спосіб життя (інтернет-енциклопедія називає його “канонічним опусом”). Але фільм цей показує невідомий ентузіазм тих часів. Цінність таких документів епохи, гадаю, тільки зростає.

Насамкінець хочеться побажати читачам побачити й інші фільми Олександра Довженка, зокрема й “Визволення” — про “приєднання” Галичини 1939 року. Попередній його показ був у Києві 2009 року (за сприяння Польського інституту в Києві).

«ЮРІЯ ГОРЛІС-ГОРСЬКОГО» ПОКАЗАЛИ НА ВЕЛИКОМУ ЕКРАНІ

Нещодавно у київському Будинку кіно відбувся показ документального фільму “Юрій Горліс-Горський”. Торік, у грудні, цей двосерійний фільм продемонстровано на телеканалі “Культура”.

Кінострічку про Героя українського визвольного руху та відомого письменника створила група ентузіастів, серед яких Олександр Домбровський (режисер), письменник Роман Коваль (автор фільму), священник, заслужений артист України Петро Бойко (читець) та письменник Василь Шкляр.

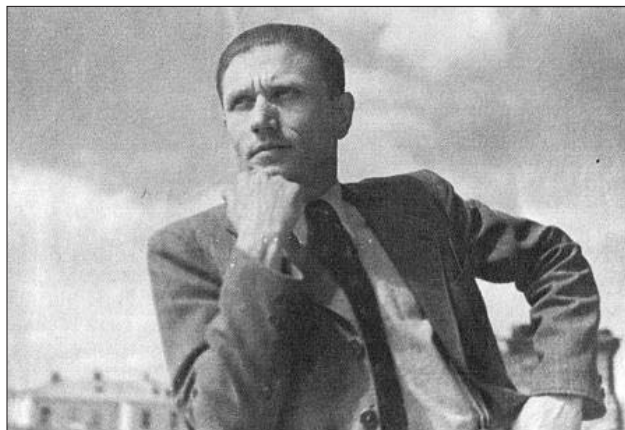
Показ фільму здійснює ажіотаж. У вступному слові Василь Шкляр назвав Горліса-Горського (Юрія Юрійовича Городянина-Лісовського) “батьком-отаманом цілих поколінь”, а Романа Коваль з Історичного клубу “Холодний Яр” — чоловіком, “котрий розорав ту холоднороську ниву найбільше”. Петро Бойко додав, що розорано “ту непам’ять страшну” про десятки років визвольних змагань і їх героїв.

Майже годинна двосерійна стрічка вмістила фото- та кінодокументи про Армію УНР, історію створення роману “Холодний Яр”, часи підпільної роботи в Києві, Вінниці, ув’язнення та перебування в психіатричній лікарні (через симулювання захворювання), втечу і подальший маршрут: Львів—Закарпаття—Румунія—Югославія—Фінляндія—Україна (повернувся 1942 р.)—Австрія—Німеччина... Про смерть героя сказано: названо зацікавлені в цьому сторони і особу, яка залишила свідчення-спогади. Зафільмоване спонукає глядача взятися за подальше ознайомлення з темою. Наприклад, цитується спогад одного з учасників подій про ідеальне ставлення німецької армії до населення окупованої України (хоча більшовики — теж окупанти).

Окремо відзначу увагу творців фільму до сучасності: бачимо вшанування пам’яті холодоносців, розповіді очевидців історичних подій.

Такі покази вкрай потрібні, до того ж вони викликають дискусії. Мені довелося поцікавитися думкою деякого з глядачів. Зокрема про непрофесійність прийому, коли говорять чи виконують пісню на тлі картинки-пейзажу. У відповідь почув:

— А ви кіношник? Ні, так чого говорите, беріть камеру в руки та знімайте... Щось багато кагебістів розвелось на другому поверсі (ймовірно, натяк на Будинок кіно).

От так і поговорили. Хоча перед показом Василь Шкляр, автор роману “Залишенець”, попередив:

— Якщо є недоліки, не судить суворо. Бо це від наших українських бідних бюджетів.

Можливо, це “ще не вечір”? Бо ж люди цікавляться фільмом. Серед глядачів було чимало інтелігенції. І не лише творчої. Це тішить і вселяє надію.

Разом подолаємо оту непам’ять страшну?

МІНОСВІТИ ЗЕКОНОМИЛО НА КІНОКЛУБОВІ «МОГИЛЯНКИ»

Нещодавно відомий у Києві кіно клуб “Києво-Могилянської академії” розмістив у мережі Інтернет повідомлення про скорочення кінопоказів до одного на тиждень протягом першого кварталу (замість колишніх п’ятьох чи трьох). Причина — “безвідповідальне скорочення фінансування освіти урядом і вимушене рішення адміністрації університету про перехід на посиленний режим економії електроенергії”. Кіно клуб критикує скорочення фінансування на освіту і закликав небайдужих долучатися до акцій протесту під гаслом “Не дамо їм економити на нас!”.

Ось як прокоментував “обрізання” кінопоказів у “Могилянці” Дмитро Кулібаба, який працював на посаді радника міністра освіти і науки України в 2008—2010 рр.:

— Цього року “Могилянка” справді недоотримала близько од-

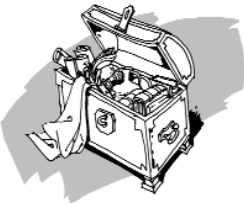
ного мільйона гривень. Така ситуація змушує керівництво Академії економити, зокрема й на електроенергії. Саме з цим пов’язана заборона проводити в Академії будь-які заходи після сьомої вечора. Студентське життя в корпусі “Могилянки” якраз у ці години починає виривати. Очікуване скорочення в часі

численних студентських вечірніх ініціатив, на які збирається обдарована молодь з усього міста, може суттєво послабити активність. На жаль, упереджене ставлення керівництва Міносвіти вчоргове б’є по інтересах студентів і не тільки Києво-Могилянської академії. Неуважно читають наші можновладці класику української літератури, так би звернули увагу на пересторогу Івана Кочерги у “Світочному весіллі”.

Незважаючи на доступність відео та текстів у мережі Інтернет, кіно клуби потрібні. Бо вони дають можливість спілкуватися і студентам, і шанувальникам кіно різного віку. Не хочеться, щоб справдилась пересторога французького кінорежисера Лео Каракса: сучасна людина народилася, посиділа в Інтернеті та й... померла.

P. S. На 18 березня в кіно клубі НаУКМА (вул. Набережно-Хрещатицька, 27) заплановано перегляд фільму польського режисера Марєка Томаша Павловського “Утікач” про Казімежа Пеховського, організатора втечі з Освенцима.

Кіноглядач і журналіст
Тарас КОВАЛЬСЬКИЙ

СТРАВИ ДО ПОСТУ

Чернігівська “Просвіта” рекомендує страви Сіверського краю

Суп із перловою крупою

Потрібно: 0,5 ст. ложки перлової крупи, 400 г грибів, 3 картоплини, 1 цибулина, морква, зелень, сіль, перець.

Приготування. Налити в каструлю 3 л води. Всипати в неї перлову крупу. Відварити крупу до напівготовності. Додати картоплю, нарізану кубиками. На сковороді обсмажити гриби з цибулею і морквою, і потім все змішати. Заправити сіллю, перцем, зеленню. Довести до готовності.

Картопляний суп із часником

Необхідні інгредієнти (4 порції):

1 головка часнику, 4 картоплини (нарізані кубиками), 1,75 л овочевого бульйону, сіль, чорний мелений перець, петрушка.

Спосіб приготування. Розігріти духовку до 190 градусів. Покласти неочищений часник на деко і запікати, доки він не стане м'яким зсередини.

Відварити картоплю до напівготовності. Закип'ятити бульйон і додати в нього картоплю. Почищений часник вичавити. Додати до супу і приправити за смаком. Варити 15 хвилин і подавати, прикрасивши петрушкою.

зані шматочками гриби і цибулю обсмажити в олії. Потім насипати промитий рис і влити 2 склянки гарячої води. Тушкувати доти, доки рис не стане м'яким. Потім додати томатну пасту й посолити.

Подавати, прикрасивши петрушкою.

цибулею, морквою і сушеною зеленню. Додати вівсяних пластівців, добре розмішати і варити ще 5—10 хвилин.

Горохові котлети

Для котлетної маси: зварити до готовності 400 г жовтого гороху. На гороховому відварі приготувати манну кашу, з розрахунку 100 г манної крупи на 250 г відвару. Готовий горох добре розім'яти, додати гарячу манну кашу, трохи борошна, сіль і мелений чорний перець за смаком, пасеровану в олії цибулю і все добре перемішати (маса має бути досить густою).

Сформувати з горохової маси овальні котлети, запанірувати їх у мелених сухарях, обсмажити з обох боків в олії і злегка запекти в духовці. Подавати гарячими, поливши олією, з великою кількістю дрібно нарізаної смаженої цибулі.

Картопля в часниковому соусі

10 невеликих картоплин, півсклянки соняшникової олії, 6 зубочків часнику, 2 чайні ложки солі.

Почищену картоплю помити і витерти рушником. Кожну картоплину розрізати навпіл. Більшу половину рослинної олії розігріти на сковороді та обсмажити картоплю до золотавого кольору. Потім приготува-

ти часниковий соус. Для цього часник розтерти із сіллю, додати 2 столові ложки соняшникової олії і розмішати. Підсмажену картоплю полити часниковим соусом.

Картопля по-архієрейському

1,5 кг картоплі, 5 столових ложок олії, 2 столові ложки борошна, сіль.

Картоплю відварити, остудити, нарізати товстими скибочками та обсмажити в олії. Наприкінці обсмажування всипати борошно, енергійно перемішати і дати утворитися хрусткій скоринці.

Салат картопляний

Потрібно: 4 варені картоплини, 2 свіжі чи квашені огірки, 1 склянка зеленого горошку, 1,5 цибулини, зелень, 1 варену морквину, салатну заправку (або ж олію), консервовану рибу. Картоплю, моркву й огірки нарізати кубиками, цибулю подрібнити. Все змішати із заправкою, покласти у салатник, а по краю — рибу. Салат дуже смакує, якщо до нього додати 2—3 ч. ложки журавлини чи брусниці.

Закуска з капусти

Капустину розібрати на листки, занурити в окріп на кілька хвилин, відкинути на друшляк. Поки листки холонуть, приготувати начинку: почистити 5 морквин і натерти на крупній тертці, додати 2—3 подрібнені зубки часнику, посічену зелень, сіль. Все гарненько перемішати. Цю начинку загорнути у капустяне листя, покласти в каструлю й залишити на два дні. Страва готова!

Смачного!

МЛИНЦІ — КОРОННА СТРАВА

Михайло КУРДЮК,

кандидат сільськогосподарських наук, с. Тростянець, Ічнянський район, Чернігівщина

У моєму рідному Стольно-му, а це старовинне козацьке село в Менському районі Чернігівщини, споконвіку вмюють куварити. Готують смачний борщ, печуть пироги, вареники варять із різними наповнювачами, а ще киселі — молочні й фруктові. Є у стольненців своя коронна страва.

Ранком, як правило, печуть млинці, які ставлять на стіл один раз, а приправу до них подають двічі: таким чином немає одноманітності у споживанні, і млинці стають ситнішими. Тісто на млинці готують із гречаною борошною з домішкою житнього чи пшеничного та запару, що надає їм кислинку й пухкість. Гарячу пательню змащують шматочком сала, тісто наливають дерев'яною ложкою. Млинці складають на тарілку високим стосом, завдяки цьому вони довго залишаються гарячими.

Приправу до млинців подають двічі: спершу — сальню, а потім — сметану. На сковороді смажить-ся сало, витоплюється тук, у який вмочують шматочки млинців перед тим, як їх з'їсти. Найкраще, коли до млинців подають підрум'янену й ароматну свіжину. Але найвищий ґатунок цієї страви — млинці з домашньою ковбасою, яку підсмажують разом із салом. Ковбаса повинна бути злегка підрум'янена.

Після млинців із ковбасою чи салом, роблять маленьку перерву, а вже потім подають холодну сметану. Найкраща сметана — зібрана з глиняного глечика, де молоко скисло природно. Така сметана має особливий смак і запах, якого немає в кислих вершках, хоча млинці з ними теж дуже смачні. Таких смачних млинців мені ніде їсти не доводилося.

Про ритуал споживання млинців у моєму селі довелось згадати в Ліхтенштейні, куди нас з І. Сподаренком запрошував племінник засновника легендарної Асканії Едуард Олександрович Фальц-Фейн. Пригощав нас директор заводу вакуумної апаратури в Бальцерсі, люб'язно запросивши на вечерю в ресторан Вадуца — столиці цієї держави. Ми їли смажену форель — царську рибу, і після цього кухар знову поклав до наших тарілок шматочки форелі, а директор (тамада трапезування) зазначив, що коронну страву в них подають двічі. А наші селяни, не знаючи вислову “коронна страва”, теж двічі подають млинці. Тому вони — коронна страва.

Згадалось також гостювання у московського митрополита Питирима. На трапезі подавали пухкі апетитні млинці під ковпаком. Щоб не холонули, їх потім клали у спеціальні, добре підігріті тарілки. До млинців подавали не сало, смажене з ковбасою, а чорну та червону ікру, підливу з вершкового масла. Перед вживанням їх попередньо окроплювали “Особливою московською”, що надавало цьому обідові певного ритуалу, а найдку — приємнішого смаку. Однак українські млинці смачніші!

Василь ЧЕПУРНИЙ, голова Чернігівської “Просвіти”

Колгоспне село 60—70-х років, оспіване сонмом українських радянських літераторів. Воно ще не вийшло із зашпорів сталінщини та маленковщини, коли податком обкладалося кожне садове дерево, коли свинячу шкуру треба було здати, коли город нарізали так, щоб селянин і не здогадувався, але й не забаргавав. Вчителю, скажімо, не більше 25 соток, а простим селянам можна й більше. Але часто так, як у моїх батьків — нарізали по кілька соток у різних місцях. І кожен весну батько лягався та бив біду коняку, адже ж треба було і город зорати, і в сусідській не заїхати і все це на куцях сотках.

Досі дивуюся терплячості батька — він же знав, що в його батька Андрона було землі значно більше, що в нашій власності був і ставок, де коноплю мочили, і березовий лісок біля нього. Недаремно любив у Івезде по гриби ходити — там поруч і родовий ліс. Але не розказав — страх тримав його язика. Про це я дізнався від його старшого брата, мого дядька Миколи, коли вже батька не стало. Розказав він і про клуню нашу, яка здавалась мені, малому, величезною, а насправді була це вже її четвертна подоба від справжньої, — коли комуністи стали в колгосп усе загірбати, то моєму діду Андрону порадив дід Михалюша, з яким і я дружив у дитинстві, розібрати вночі велику клуню і скласти меншу. Що дід Андрон і зробив. Клуня врятувалась від колгоспу. І в ній так солодко було слухати дощ по со-

ПИРОГИ З КАРАМЕЛЬКАМИ

лом'яній стрісі, коли баба Лисаветка в'язала вінки цибулі.

Отож і кухня селянська була такою — вже забуто багато від старовини, бо треба бігти на безкінечну колгоспну роботу. Коли його там усякими пундиками заморочувались, як бригадир під вікном наряд вигукує!

Щоправда, баба була вдома завжди, і коли вона постила, то її їжа була мені найсмачнішою — зварити собі у маленькому горщику каші гречаної (дефіцит, до речі, гречка була, як і в часи Азарова!), а я, бува, більше половини й прикінчу. Хоча скоромний суп був і борщ на салі стояв у печі.

От коли вже у селі був храм — тоді старалися: і захолод, який зветься холодець чи холодне, вистоювався у холодних сінцях (храм у нас на Казанську), і пироги пекли, і голубці робили, і котлети. Пироги вистоювалися під полотняним рушником із печі на лежанці. З різною начинкою, але мені чомусь більше запам'яталися з карамелями. Щоправда, цукерки-карамелки не були дефіцитом. А нам із братом шоколадне масло батько міг купити тільки тоді, коли зарплату отримував. Та її й правильно звали — полумка. Бо зарплата — це щось інше, справедливіше і більше. А так — полумка...

Так ось гречану кашу я полюбив їсти таку, яку не скрізь зустрінеш: додаю олії (у нас вона чоловічого роду — олій), нерафінованої, щоб пахла, і цукру. Ви куштували? Або кашу рисову — жовту (це масло треба домашнє і яйця з

жовтогарячими жовтками), розсипчасту, солодку. У нас вона храмовою зветься — мабуть, через те, що таку багату не завжди мали з чого варити.

Ів я таку кашу колись, на початку 90-х, і в Олешні, куди ми їздили піднімати із забуття ім'я Софії Русової. Каша була такою смачною, що артистка, не хочу називати прізвища, наклала її прямо собі на клейонку, щоб не поїли всю із загальної великої миски, доки вона язика свого беззупинного припне.

Так ось я думаю, що багато сільських рецептів пропало в колгоспний час. Ніколи і нікому було їх зберігати. Хоча голова нашого створеного недавно в Чернігові Авдіївського земляцтва (наше село — Сосницького району) Василь Бугровий твердить про якісь особливі авдіївські вареники — тут я, як вовк із мультика, скажу: “Не знаю, не пробував”. Основна їжа наших селян: уранці — суп, в обід — борщ і каша. Все запивали молоком. На вечерю могло бути щось таке, похапне, як-то яєчня чи смажена картопля. А коли я вже жив у місті, то мати розказувала як сусідки аджико роблять: “Це алкоголіки люблять таким заїдати!”. Бідне село!

Щоправда, була в нас і ще така страва, яку батьки чомусь любили, — кавми. Це потовчена варена картопля, яку тепер називають пюре. Але їли її з сироквашею. Теж слово не загальнолітературне, бо он і комп'ютер виділяє. В інших Авдіївці, Куликівського району, наші кавми називають ще оригінальніше — гоцка. Оце була частина сільська вечірня їжа. А малому ж хотілося пундиків! Але й добре, що проста їжа перемагала — здоровіше!

Проте ласощами, крім магазинних пряників та цукерок, були у нас квашені яблука, які мати вносила прямо з погребя, набирала з дїжки. Або свіжі яблука дядька Василя, які він тримав зимою у стружці — тепер я знаю, що то були лимонки. А в нас була така яблука, що великої сніжної зими батько обв'язував соломомою від зайців — ми жили крайні від поля аж до Понорницького шляху, і зайці стежки торили. Проте ніколи і гадки не було, щоб зайців піймати. Як і куріпок, що випурхували з-під льодової кірки, з-під снігу.

Яблуно було кілька, але смачнішими були сусідські, як завжди — у нас вони звалися фунтовками. Я довго їх шукав, мені розказували про груші, аж доки з Корюківки журналіст Андрій Навродський не привіз щеп. Треба буде спробувати виростити.

...Коли хвалить комуністичну систему, розповідають як гарно жилося за Союзом, у мене болять боки. Бо їх так наминали, коли я, підліток, вистоював чергу серед дядьків і тіток за двома буханцями хліба. Більше в одні руки не давали! І привозили хліб раз на два дні. І це — у великому селі, яке було на трасі! Так що не треба мене агітувати. Пироги з карамельками були смачні, але тепер я хочу і їм інші — з вишнями, з порічками, з сиром.

“Одні з найперших записів про І. Бондаренка збереглися в альбомах Т. Г. Шевченка”.

ОГОЛОШЕНО ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНКУРС

Зустріч із членами літературної студії “Сузір’я”

Євген БУКЕТ,
фото автора

Цьогоріч виповнюється 265 років від дня народження гайдамацького ватажка, останнього полковника Коліївщини Івана Бондаренка. Він очолював загін повстанців, який діяв на київському поліссі, розправляючись із поміщиками, польською шляхтою та орендарями. Завдяки своїй хоробрості Іван Бондаренко був популярним серед людей. Підступно схоплений у Макарові, страчений у Чорнобилі. Дату смерті саме цього ватажка — 8 серпня 1768 року прийнято вважати завершенням гайдамацького повстання — Коліївщини. А рік його народження вдалося встановити завдяки одній із народних пісень, яких збереглося чимало. Одні з найперших відомих записів пісень про Бондаренка — “Хвалилася Україна, що в нас добре жи-

ти”, “В Макарові, славнім місті, пророчисте свято” і “Ой хвалився Бондаренко” збереглися в альбомах Тараса Григоровича Шевченка.

Тож не випадково, саме напередодні Шевченківських свят Київське обласне об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, обласна організація Національної спілки краєзнавців України, редакція Всеукраїнського культурологічного тижневика “Слово Просвіти”, редакція газети “Макарівські вісті” та Макарівський районний центр творчості дітей та юнацтва імені Данила Туптала оголосили літературний конкурс із нагоди 265-річчя від дня народження Івана Бондаренка. Його мета — вивчення історії рідного краю та популяризація діяльності гайдамацького ватажка Івана Бондаренка, а також виявлення та підтримка талановитих молодих

літераторів, виховання патріотизму й національної свідомості.

Найвідоміший і найпопулярніший гайдамацький отаман у Макарівському районі Київської області, адже народився Іван Бондаренко у селі Грузькому на Макарівщині, а нинішній райцентр був осередком діяльності його загону. Саме тому вже більше місяця тривають презентації цього літературного конкурсу в районі. Вже відбулися зустрічі з учнями Макарівського природничо-математичного ліцею, Бишівської і Гружчанської загальноосвітніх шкіл I—III ступенів, членами літературної студії “Сузір’я” ЦТДЮ ім. Д. Туптала, працівниками районної бібліотечної системи. Учасники кожної такої зустрічі з цікавістю знайомляться з нашим часописом.

Літературний конкурс із нагоди 265-річчя від дня народження Івана Бондаренка не має вікових і територіальних обмежень,

“Портрет сподвижника Івана Гонти гайдамацького ватажка Івана Бондаренка”. З фондів Національного заповідника “Хортиця”

проте особлива увага до творів учнів загальноосвітніх шкіл і студентів. До участі приймаються роботи, присвячені оспіваній Тарасом Шевченком добі Коліївщини, обсягом до двох сторінок друкованого тексту 12 кеглем. Окремо має бути зазначено прізвище, ім’я, по-батькові конкурсанта, зворотна адреса, контактний телефон. Жанр творів — поезія й проза. Мова — українська.

Журі, яке очолює головний редактор “Слова Просвіти” Любов Голота, визначить переможців конкурсу, які отримають цінні подарунки. Твори переможців будуть опубліковані на сторінках газет “Слово Просвіти”, “Макарівські вісті”, в літературних альманахах студії “Сузір’я” та книжці про життя і діяльність Івана Бондаренка.

Роботи приймаються до 1 травня 2011 року на електронну скриньку lystok@ukr.net або на нашу поштову адресу — вул. Хрещатик, 10-Б, Київ-1, 01001, редакція тижневика “Слово Просвіти”. Довідки за телефоном у Києві 279-39-55.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Національний музей імені Тараса Шевченка
Всеукраїнське товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка

ЗАПРОШЕННЯ

Запрошуємо 23 березня 2011 року до Національного музею імені Тараса Шевченка (бульвар Шевченка, 12) на презентацію книги лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка Анатолія ПОГРІБНОГО “ПОКЛИК ДУЖОГО ЧИНУ”.
Початок о 17.00

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи
Надія КИР’ЯН
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ літератури
Марія КУЧЕРЕНКО
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспонденти
Наталія АНТОНЮК,
Уляна ВОЛКОВСЬКА

Черговий редактор
Євген БУКЕТ
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://slovo-prosvity.org>

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301211
Наклад у березні — 26 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

